

KLASIFIKACIJA PISAMA ANTUNA VRANČIĆA

Diana Sorić

UDK: 821.163.42.09 Vrančić, A–6

Izvorni znanstveni rad

Diana Sorić
Filozofski fakultet
Z a d a r
diana.soric@unizd.hr

1. Korpus, povod i svrha

Epistolarna komunikacija kao razmjena misli, ideja, intimnih ispovijesti, političkih apela ili posvetnih predgovora – poslanica u humanizmu kao paneuropskoj pojavi afirmirala se na poseban način. Tome je, između ostalog, pridonijela jezična povezanost koja je humanističkim učenjacima i intelektualcima omogućavala priopćavanje stavova, ideja i svega što su međusobno željeli razmijeniti. U takvom jezičnom, duhovnom i misaonom kontekstu živio je Antun Vrančić, što nam potvrđuje i njegov epistolarij.

Glavninu Vrančićeve rukopisne ostavštine, pa tako i pisma, svojedobno je otkupio grof F. Széchényi, a zatim ju je prije smrti oporučno ostavio državi, te se ona danas nalazi u knjižnici Széchényi u Budimpešti. Tu su ostavštinu objavili László Szalay i Gusztáv Wenzel u seriji *Monumenta Hungariae historica* Mađarske akademije znanosti, pa se ovaj rad temelji na korpusu pisama što se nalazi u tom izdanju.¹ Epistolarij je tiskan, isključivo ili djelomično, u sveukupno 9 svezaka: svesci IX, X, XIX, XX, XXV i XXVI sadrže isključivo korespondenciju u razdoblju od 1538. do 1573. godine, svesci IV i V pisma od 1553. do 1557., svezak VI nekoliko pisama iz 1567. i 1568. godine, koja su napisana za vrijeme Vrančićevih poslanstava u Carigradu, a svezak XXVII sadrži *promiscue* pisma od 1532. do 1573. godine.

Njima treba pridodati 16 neobjavljenih pisama, uglavnom autografa, koji se danas nalaze u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (R 5717-5726)² i

¹ V e r a n c s i c s Antal, *Összes munkái*, sv. 1-12, Budimpešta, 1857-1875 (= *MHH*, series II, t. II, III-VI, IX, X, XIX, XX, XXV, XXVI, XXVII).

² O toj građi su na Znanstvenom skupu o Antunu Vrančiću u Šibeniku 2004. godine izlagali Darko N o v a k o v i ć, »Neobjavljena ostavština Antuna, Mihovila i Fausta

naposljetku jedno Vrančićevo pismo upućeno kardinalu Comendunu 1567. godine u seriji *Segretaria di Stato, Principi*, 27.f. 319. *Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma, Fontes* 3.

Zašto klasifikacija i na koji način klasifikacija?

Pomalo zbunjuju brojke u vezi s Vrančićeve epistolarijem koje možemo pročitati unutar nekoliko monografija ili članaka, a sežu u rasponu od oko 400 do oko 1000 pisama, što je ni više ni manje razlika od 600 pisama. Nadalje, adresati s kojima se Vrančić dopisivao uistinu su brojni i ne može se sa sigurnošću reći bi li eventualan istraživački rad, koji bi se usmjerio prema otkrivanju njihova identiteta, rezultirao točnim i potpunim podacima za sve osobe. Međutim, činjenica jest da se popis Vrančićeve adresata u literaturi najčešće svodi na nekoliko »zvučnih« imena iz crkvene i državne sredine te na neke Vrančićeve prijatelje ili članove obitelji. Zbog toga se činilo korisnim sistematizirati pisma, odnosno klasificirati ih prema kriteriju adresata i sadržaja. Osnovna je svrha ovoga rada što više se približiti konačnoj brojci Vrančićeve pisama te načiniti popis svih adresata.

Za Vrančićeve epistolarij, konkretno, odnosno njegove adresate, najlogičnije mi se činilo razvrstati ih unutar nekoliko skupina: crkveni velikodostojnici i niži klerici, državni vladari i službenici, Vrančićeve podređeni službenici, članovi obitelji, prijatelji i poznanici te naposljetku pluralni adresat. Naizgled lako izvediv zadatak postaje zamršen kada se shvati da su neki adresati istodobno crkveni velikodostojnici i Vrančićeve prijatelji ili članovi obitelji. Također je bilo dvojbeno kamo svrstati određen broj adresata za koje se može reći, i to zaključivši iz sadržaja pisama, da su bili Vrančićeve prijatelji, no njihov eventualan niži ili viši status, u nedostatku informacija u pismima, gotovo da se ne može utvrditi. Ti adresati svrstani su u kategoriju prijatelja i poznanika. Članovi obitelji također su stavljeni pod istu skupinu bez obzira na status, a svi ostali kojima je poznat i potvrđen bilo crkveni bilo državni status, s napomenom da su, ako se ujedno radilo o Vrančićeve prijatelju, uvršteni u prvu i drugu skupine.

2. Klasifikacija prema adresatu

Broj recipijenata Vrančićeve pisama uistinu je velik i, s obzirom na njihov društveni status, nadasve raznolik. Postoje adresati kojima je uputio brojna pisma, ali također postoji velik broj onih kojima se obratio samo jednim pismom; identitet nekih od njih je poznat (minimalna informacija o osobama čiji identitet je poznat navedena je u bilješci uz dotičnog adresata), dok je nekima doista teško ući u trag

Vrančića: R 5717 u rukopisnoj zbirci Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, »Zbornik o Antunu Vrančiću«, Šibenik, 2005, str. 155-181, i Ivan K o s i ć, »Ostavština obitelji Vrančić u Zbirci rukopisa i starih knjiga Nacionalne i Sveučilišne knjižnice«, *ibid.*, str. 215-232.

(to se odnosi ponajviše na osobe koje je Vrančić upoznao na svojim brojnim putovanjima po Italiji, Poljskoj i drugdje).

Klasifikacija Vrančićevih pisama temeljena na socijalno-političkom statusu adresata rezultira ovakvom podjelom:

- a) crkveni velikodostojnici i ostali klerici,
- b) vladari; viši i niži državni dužnosnici,
- c) članovi obitelji,
- d) podređeni službenici,
- e) prijatelji i poznanici,
- f) pluralni adresat (građani nekog grada, članovi neke crkvene ili državne institucije i sl.).

Osobna imena adresata i njihov status navodit će se na latinskom jeziku (eventualno talijanskom ili mađarskom). S obzirom na to da je glavnina pisama na latinskom, nije bilo potrebno uvrštavati posebnu rubriku za jezik (za pisma koja je Vrančić napisao na kojem drugom jeziku to će biti naznačeno unutar rubrike o broju pisama dotičnom adresatu). Redoslijed u popisu adresata temelji se na dvama kriterijima: broju pisama i godini kada je pismo poslano.

2. 1. Crkveni velikodostojnici i ostali klerici³

adresat	crkvena titula	broj pisama	godina ⁴
1. Nicolaus Olahus ⁵	episcopus	22	1550.-1567. ⁶
2. Nicolaus Thelegdius ⁷	episcopus	13	1566.-1573. ⁸
3. Georgius Drascovitius ⁹	episcopus ¹⁰	11	1557.-1573. ¹¹

³ S nekima od ovih adresata Vrančić je imao vrlo prijateljski odnos, kao npr. s J. Draškovićem ili P. Gregorijancem, no budući da su to ipak na prvome mjestu crkveni velikodostojnici, smatrala sam da ih treba uvrstiti u ovu skupinu.

⁴ Ako je riječ o samo jednom ili dva pisma, odnosno godini kada je pismo napisano, tada ga navodim u stupcu, ako je pak više godina u pitanju, zbog neadekvatnosti prostora, navodit ću godinu prvog i posljednjeg pisma, a u bilješci ću navesti sve godine.

⁵ Miklós Oláh (1493.-1568.), ugarski humanist rumunjskog podrijetla. Bio je jedan od organizatora protureformacije, te jedan od utemeljitelja mađarskog visokog školstva. Zagrebački biskup od 1543. do 1548.

⁶ 9 iz 1550., 1552., 3 iz 1558., 4 iz 1559., 1560., 1564., 1566. i 2 iz 1567.

⁷ Miklós Telegdi (1535.-1586.), porijeklom Rumunj.

⁸ 1566., 5 iz 1571., 6 iz 1572. i 1 iz 1573.

⁹ Juraj Drašković (1525.-1587.) mogao se kao adresat uvrstiti u tri različite skupine - crkvenog velikodostojnika (*episcopus*), državnog dužnosnika (ban) i Vrančićeva bliskog prijatelja. U vrijeme dopisivanja s Vrančićem imao je biskupsku čast, međutim, 1574. J. Drašković postaje nadbiskup, a 1585. kardinal.

¹⁰ Imenovan za kardinala 1585., E u b e l, *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*, Vol. 3, Monasterii 1923, str. 172.

¹¹ 1557., 1560., 2 iz 1568., 6 iz 1571. i 1 iz 1573.

4. Joannes Listhius	episcopus	7	1559.-1573. ¹²
5. Paulus Gregoriancius ¹³	episcopus	7	1550.-1559. ¹⁴
6. Paulus Abstemius Bornemisza ¹⁵	episcopus	6	1553.-1571. ¹⁶
7. Georgius Utissenius ¹⁷	episcopus	4	1546.-1549. ¹⁸
8. Dionysius Pioppius	episcopus	4	1560.-1567. ¹⁹
9. Stanislaus Hosius ²⁰	cardinalis	4	1561.-1572. ²¹
10. Gregorius Bornemisza	episcopus	3	1540.-1571. ²²
11. Joannes Hieronimus Moronus ²³	cardinalis	3	1560.-1573. ²⁴
12. Andreas Duditius Sbardelatus ²⁵	episcopus ²⁶	3	1564.-1571. ²⁷
13. Franciscus Pankotanus	vicarius	3	1564.-1571. ²⁸
14. Andrea Myndzentinus	vicarius	3	1571. ²⁹
15. Michael Dubovius	canonicus	3	1571.-1572. ³⁰
16. Melchior Biglia ³¹	nuntius apost.	3	1571. ³²
17. Nicolaus Bogancius	episcopus	2	1538.
18. Petrus de Gamratis ³³	episcopus	2	1539.
19. Petrus Porembius ³⁴	canonicus	2	1538., 1540.

¹² 1559., 1561., 1571., 3 iz 1572. i 1 iz 1573.

¹³ Pavao Gregorijanec (? –1565.) bio je član ugledne hrvatske plemićke obitelji. Od 1550. do 1557. bio je zagrebački biskup.

¹⁴ 2 iz 1550., po 1 iz 1551., 1552., 1554., 1555. i 1559.

¹⁵ Pál Abstemius Bornemisza (1499-1579), rođen u Pečuhu.

¹⁶ 1553., 1564. 1567. i 3 iz 1571.

¹⁷ Juraj Utješenović (1482.-1551.), ugarsko-erdeljski državnik hrvatskog podrijetla. Godine 1534. imenovan velikovaradinskim biskupom, a zatim od erdeljskoga Sabora izabran za gubernatora i vrhovnog suca.

¹⁸ 1 iz 1546., 2 iz 1548. i 1 iz 1549.

¹⁹ 1560., 2 iz 1564. i 1567.

²⁰ Stanisław Hozjusz (1504.-1579.), porijeklom Poljak, 1561. imenovan je za kardinala.

²¹ 1561., 1566. i 2 iz 1572.

²² 1540., 1549. i 1571.

²³ Giovanni Girolamo Morone (1509.-1580.), postao kardinal 1542.

²⁴ 1560., 1571. (na talijanskom) i 1573.

²⁵ Andrija Dudić (1533.-1589.), biskup i diplomat. Bavio se raznim humanističkim disciplinama: filozofijom, teologijom, filologijom, pravom itd.

²⁶ Pismo iz godine 1571. Vrančić je uputio tada bivšem biskupu; Andrija Dudić naime zbog ljubavi prema jednoj Poljakinji napušta svećenički poziv. Usp. D. N o v a k o v i ć – V. V r a t o v i ć, *S visina sve: Antun Vrančić*, Zagreb 1979., str. 247.

²⁷ 1564., 1566. i 1571.

²⁸ 1564., 1569. i 1571.

²⁹ Ako su pisma napisana iste godine, navodim samo godinu, a broj pisama se vidi u prethodnom stupcu.

³⁰ 2 iz 1571. i 1 iz 1572.

³¹ Melchiorre Biglia (1565.-1571.).

³² Na talijanskom.

³³ P. Gamrat je bio poljski primas, krakowski biskup i (od 1541.) nadbiskup Gniezna. Usp. B. L u č i n: »Antun Vrančić i Erazmo Rotterdamski: aporije jednog dodira«, *Mogućnosti*, br. 4-6/2007., str. 171.

³⁴ Piotr Porembski, porijeklom Poljak.

20. Giuan Battista Zeffo	frater	2	1555. ³⁵
21. Andreas Sebridovius	episcopus	2	1558.
22. Petrus Illicinus ³⁶	praepositus	2	1558.
23. Franciscus Pesthiensis ³⁷	canonicus	2	1558., 1559.
24. Martinus Cromerus ³⁸	episcopus	2	1561., 1566.
25. Franciscus Forgách	episcopus	2	1562., 1567.
26. Franciscus de Andreis ³⁹	episcopus	2	1566., ⁴⁰ 1572.
27. Antonius Grossutus	pater	2	1566. ⁴¹
28. Joannes F. Commendonius ⁴²	cardinalis	2	1567. ⁴³
29. Bernandus	pater	2	1568., 1569.
30. Pius V ⁴⁴	Pontif. Max.	2	1568.-1572. ⁴⁵
31. Miklós Novák ⁴⁶	archidiaconus	2	1572.
32. Vilhelmus Igel	praefectus	2	1572., 1573.
33. Stephanus Brodericus ⁴⁷	episcopus	1	1538.
34. Stanislaus Tarlo	episcopus	1	1538.
35. Franciscus Niconicius ⁴⁸	canonicus	1	1538.
36. Paulus Jovius ⁴⁹	episcopus	1	1539.
37. Joannes Andrea Valentinus	canonicus	1	1539.
38. Samuel Maczeowzky	episcopus	1	1539.
39. Joannes Lucius Staphyleus ⁵⁰	episcopus	1	1544.
40. Emericus Vegedius	archidiaconus	1	1549.
41. Rudolphus Pius de Carpo ⁵¹	cardinalis	1	1558.

³⁵ Na talijanskom.

³⁶ Pietro Illicino, rodom iz Montalcina, sienskog područja, bio je profesor u Beču i Trnavi. Posvetio je Vrančiću svoja dva govora tiskana 1573. godine

³⁷ On je bio *canonicus, archidiaconus et decanus*.

³⁸ Marcin Kromer (1512.-1589.) poznati je poljski humanist koji je svoju svestranost prakticirao, baš kao i Vrančić, u raznim angažmanima, tako da je osim crkvenih počasti (do nadbiskupa) obnosio i državne dužnosti, tj. bio je poslanik cara Ferdinanda II.

³⁹ Frane Andreis, član trogirske plemićke obitelji.

⁴⁰ Na talijanskom.

⁴¹ Na talijanskom.

⁴² Gianfrancesco Commendone (1523.-1584.), imenovan za kardinala 1565. Pismo koje je datirano 5. 4. 1567. nalazi se unutar serije *Segretaria di Stato*.

⁴³ Jedno je na talijanskom jeziku.

⁴⁴ Pravo ime Antonio Ghislieri (1504.-1572.). Bio je papa od 1566. do 1572.

⁴⁵ 1568. i 1572.

⁴⁶ Ime ovog adresata nalazi se u Vrančićevim pismima samo u ovom obliku.

⁴⁷ Stjepan Brodarić (oko 1480.-1539.), hrvatski diplomat, povjesničar i biskup.

⁴⁸ Franjo Nigretić (*Franciscus Niconitius*) (1501.-1549.), bio je korčulanski kanonik i latinist te Vrančićev prijatelj.

⁴⁹ Paolo Giovio (1483.-1552.) je bio poznati talijanski humanist i Vrančićev prijatelj, ali budući da je bio i biskup Nocere, uvrstila sam ga u ovu skupinu.

⁵⁰ Ivan Lučić Stafilić (1497.-1557.), šibenski biskup (1528.-1557.) rodom iz Trogira.

⁵¹ Rodolfo Pio (1500.-1564.), imenovan za kardinala 1536.

42. Paulus IV ⁵²	Pontif. Max.	1	1558.
43. Gaspar ⁵³	frater	1	1559.
44. Gallus Anaxius ⁵⁴	sacerdos	1	1560.
45. Matthias Ruchanyth	sacerdos	1	1560.
46. Joannes Michael Saracenus ⁵⁵	cardinalis	1	1561.
47. A(da)lburtus Staroyrzepsky ⁵⁶	episcopus	1	1566.
48. Christianus Valentinus	pater	1	1566.
49. Zacharias Delfinus ⁵⁷	cardinalis	1	1566. ⁵⁸
50. Antonius Grossuplus	frater	1	1566. ⁵⁹
51. Balthasar Melegus	episcopus	1	1567.
52. Paulus Salineus	frater	1	1567.
53. Stephanus Radecius ⁶⁰	episcopus	1	1568.
54. Mattheus Zerdahely	praepositus	1	1568.
55. Matthias Graecus ⁶¹	vicarius	1	1569.
56. Ludovicus Antinorius	episcopus	1	1570. ⁶²
57. Gaspar Haldebergus	sacerdos	1	1571.
58. Christianus Neopenius	episcopus	1	1571.
59. Stephanus Gywlay	canonicus	1	1571.
60. Georgius Levi	parochus	1	1571.
61. Georgius Cherewdy	frater ⁶³	1	1571.
62. Zacharias Mossocius	episcopus	1	1572.
63. Marcus Antonius Amulius ⁶⁴	cardinalis	1	1572.

⁵² Pravo ime Giovanni Pietro Carafa (1476.-1559.), papa 1559.

⁵³ U mađarskom izdanju stoji *Ad fratrem Gasparem*. (*MHH*, vol. XIX., str. 121) i po svemu sudeći su izdavači smatrali da je to Vrančićev brat; međutim, Vrančić nije imao brata koji se zvao Gašpar, a iz sadržaja se može naslutiti da je riječ o nekom svećeniku.

⁵⁴ On je inače bio luteranski propovjednik u Košicama ili, kako ga je sam Vrančić zvao, *concionator haereticus*.

⁵⁵ Giovanni Michele Sarraceno (1498.-1568.), postao kardinal 1551.

⁵⁶ Kod E u b e l a se navodi pod prezimenom Starozrzebsky, usp. nav. dj., str. 164.

⁵⁷ Zaccaria Delfino (1527.-1584.), imenovan za kardinala 1565. Bio je hvarski biskup 1553.

⁵⁸ Na talijanskom.

⁵⁹ Na talijanskom.

⁶⁰ On je inače bio osobni tajnik nadbiskupa Nikole Olaha.

⁶¹ Ovo pismo je upućeno i Nikoli Telegdinu.

⁶² Na talijanskom.

⁶³ Status ovog adresata može se pretpostaviti iz pisma, no teško je utvrditi koji klerički stupanj je doista u pitanju.

⁶⁴ Marco Antonio Amulio (1506.-1572.), postao kardinal 1561.

2. 2. Vladari; viši i niži državni dužnosnici

adresat	državna titula	broj pisama	godina
1. Maximilianus II. ⁶⁵	imperator et rex	89	1558.-1573. ⁶⁶
2. Ferdinandus I. ⁶⁷	imperator et rex ⁶⁸	31	1553.-1564. ⁶⁹
3. Thomas Nadasdinus ⁷⁰	banus et capitaneus	19	1549.-1559. ⁷¹
4. Julius Ecchius	comes	10	1564.-1573. ⁷²
5. Georgius Gyczy	capitaneus	7	1571.-1573. ⁷³
6. Simon Forgach	capitaneus ⁷⁴	6	1568.-1572. ⁷⁵
7. Hruztán-passa	beglerbegus	6	1559.-1562. ⁷⁶
8. Alexius Thurzo	comes	5	1571.-1573. ⁷⁷
9. Emericus Telekessy	capitaneus	4	1558.-1559. ⁷⁸
10. Carolus V.	archidux ⁷⁹	4	1563.-1571. ⁸⁰
11. Andrea Gorcanus	comes ⁸¹	3	1546.-1547. ⁸²
12. Franciscus Zay ⁸³	supremus capitaneus	3	1553.-1567. ⁸⁴
13. Mehmettus	Zangziacchus	3	1561.-1562. ⁸⁵

⁶⁵ Maksimilijan II. Habsburški (1527.-1576.), hrvatsko-ugarski kralj (1563.), češki kralj (1562.), rimski kralj (1562.) i njemački car (1564.).

⁶⁶ 5 iz 1558., 13 iz 1559., 3 iz 1560., 2 iz 1561., 4 iz 1562., po 1 1566., 1568., 5 iz 1569., 2 iz 1570., 15 iz 1571., 25 iz 1572. i 14 iz 1573.

⁶⁷ Ferdinand I. Habsburški (1503.-1564.), hrvatsko-ugarski kralj (1527.), češki kralj (1526.), rimski kralj (1531) i njemački car (1446.). Nasljedno pravo na ugarsko-hrvatsko prijestolje stekao je brakom s Anom Ugarskom, a za kralja je izabran na Saboru u Požunu 1526. od ugarskih velikaša te 1527. na Cetinskom saboru od hrvatskih velikaša. Uz njega je od 1527. do 1540. kao protukralj vladao Ivan Zapolja.

⁶⁸ Potpunija Ferdinandova titula: *Romanorum Imperator semper Augustus, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae etc. Rex.*

⁶⁹ 2 iz 1553., 1 iz 1558., 7 iz 1559., 8 iz 1560., 7 iz 1561., 2 iz 1562., 2 iz 1563. i 2 iz 1564.

⁷⁰ Tamas Nádasdy (1489.-1562.) bio je ugarski palatin i hrvatski ban (1498.-1562.), ali i Vrančićev prijatelj.

⁷¹ 1549., 11 iz 1550., po 1 iz 1554., 1555., 3 iz 1558., 2 iz 1559.

⁷² 1564., 1569., 4 iz 1571., 3 iz 1572. i 1 iz 1573.

⁷³ 4 iz 1571., po 1 iz 1572., 1572. (na mađarskom) i 1573.

⁷⁴ Pun naslov: *capitaneus supremus Sacrae Cesareae Maiestatis.*

⁷⁵ 1568., 4 iz 1571. i 1 iz 1572.

⁷⁶ 3 iz 1559., 2 iz 1560. i 1 iz 1562.

⁷⁷ 1571., 3 iz 1572. i 1 iz 1573.

⁷⁸ 1 iz 1558. i 3 iz 1559.

⁷⁹ *archidux Austriae, dux Burgundiae, comes Tyrolis, etc.*

⁸⁰ 1563., 2 iz 1566. i 1 1571.

⁸¹ Pun naslov: *comes et castellanus Posnaniensis ac militiae Polonicae maximus dux.*

⁸² 2 iz 1546. i 1 iz 1547.

⁸³ Ferenc Zay (1498.-1570.), mađarski diplomat. Zajedno s Vrančićem i Busbecqom sudjelovao u turskom poslanstvu od 1553. do 1557.

⁸⁴ 1553., 1560., 1567.

⁸⁵ 1561. (na mađarskom) i 2 iz 1562.

14. Joannes Krusych ⁸⁶	capitaneus	3	1571.-1572. ⁸⁷
15. Stipco a Tarnow	thesaurarius	2	1539., 1540.
16. Isabella Zápolya ⁸⁸	Regina	2	1540.
17. Bona Sforza ⁸⁹	regina	2	1540.
18. Stephanus Verbucius ⁹⁰	cancellarius	2	1540.
19. Carolus Capellius ⁹¹	eques et prorex Cypri	2	1544., 1546.
20. Urbanus Bathianus	capitaneus	2	1546., 1547.
21. Stanislavus Lascus	palatinus	2	1546., 1548.
22. Federicus Baduarius	orator	2	1550., 1554.
23. Joannes Paxius	capitaneus	2	1555.
24. Gabriel Perenny	comes	2	1558., 1559.
25. Augerius a Busbek ⁹²	orator	2	1558., 1568.
26. Sigismundus Torda	commissarius	2	1558., 1559. ⁹³
27. Franciscus Pesthiensis	commissarius	2	1558., 1559.
28. Gaspar Magochy ⁹⁴	capitaneus	2	1558., 1564.
29. Joannes Koniczky	thesaurarius ⁹⁵	2	1566.
30. Albertus de Wys	orator	2	1567., 1569.
31. Luca Podosius	orator	2	1571.
32. Michael Bywdy	capitaneus	2	1571.
33. Ferdinand ⁹⁶	dux Bavariae	2	1572., 1573.
34. Vilhelmus Igel	praefectus ⁹⁷	2	1572., 1573.
35. Rudolphus ⁹⁸	rex	2	1573.
36. Andreas Corsinus	Secretarius	1	1532.
37. Stephanus Maylad ⁹⁹	Vaivoda	1	1538.
38. Petrus Opalenzky	magister curiae ¹⁰⁰	1	1539.

⁸⁶ Vjerojatno član hrvatske obitelji Kružić.

⁸⁷ 2 iz 1571. i 1 iz 1572.

⁸⁸ Izabela Zapolja (1519.-1559.), žena Ivana Zapolje.

⁸⁹ Bona Sforza (1493.-1557.), udana 1517. za Sigismunda Jagelovića, poljskog kralja.

⁹⁰ István Werbőczy (1458.-1541.), protonotar (1505.), kraljevski personal (1514.) i palatin (1525.-1526.) za vladavine Ludovika II. Jagelovića te kraljevski kancelar (1526.-1540.) na dvoru Ivana Zapolje.

⁹¹ Carlo Capello, član ugledne mletačke obitelji porijeklom iz Padove.

⁹² Augier Busbecq (1522.-1592.), flamanski humanist, putopisac i diplomat.

⁹³ Ovo pismo je adresirano i na njegova kolegu Francisca Pesthiensija.

⁹⁴ Gáspár Mágóchy (?-1586./87.), porijeklom Mađar, bio je kapetan jegerske tvrđave od 1564 do 1567.

⁹⁵ Potpun naziv: *Annae Infantis Polonorum thesaurarius*.

⁹⁶ Ferdinand (1550.-1608.), vojvoda Bavarije.

⁹⁷ *Praefectus Camerae Novizoliensis*.

⁹⁸ Rudolf II. (1552.-1612.), hrvatsko-ugarski kralj (1572.), češki kralj (1575.), rimski kralj (1575.) i njemački car (1576.).

⁹⁹ István Majlát, vjerojatno vojvoda Transilvanije od 1534. do 1540.

¹⁰⁰ Iz pisma je vidljivo da je Vrančić s njim bio u prijateljskim odnosima, no kao službenika na dvoru poljskog kralja Sigismunda uvrstila sam ga u ovu skupinu.

39. Joannes Zápolya ¹⁰¹	rex	1	1540.
40. Petrus Petrovius ¹⁰²	comes	1	1546.
41. Petrus Kmita	palatinus	1	1548.
42. Andreas Bathoreus	vaivoda	1	1552.
43. Tuygon-passa	passa	1	1553.
44. Sforza Pallavicinus	capitaneus ¹⁰³	1	1553.
45. Nicolaus Zrinius ¹⁰⁴	banus	1	1555.
46. Dominego Gaztelu	orator	1	1555. ¹⁰⁶
47. Caszun-passa	beglerbegus	1	1558.
48. Hassan-beg ¹⁰⁵	zangziacchus	1	1559.
49. Melchior Roblem	capitaneus	1	1559.
50. Melchior Balassa	capitaneus	1	1559.
51. Ladislaus Kereczeny	capitaneus	1	1561.
52. Veli-begus	zangziacchus	1	1562.
53. Martin Palasthy	officialis	1	1564.
54. Joannes Dessewfy	capitaneus	1	1567.
55. Marcus Cinkmoserus	secretarius	1	1567.
56. Franciscus Thurzo	comes	1	1570.
57. Stephanus Nagy	vicepraefectus	1	1571. ¹⁰⁷
58. Joannes Balassa	capitaneus	1	1571.
59. Ladislaus Poppelius	capitaneus	1	1571.
60. Sigefridum Rybishaim	capitaneus	1	1571.
61. Joannes Tedelhauser ¹⁰⁸	praefectus arcis	1	1571.
62. Joannes Trausanus	magister curiae	1	1572.
63. Hueberus	secret. cam. aulicae	1	1572.
64. Pomynonzky	magister curiae	1	1572.
65. Joannes Weber	vicecancellarius	1	1573.

¹⁰¹ Ivan Zapolja (1487.-1540.), erdeljski vojvoda kojega je većina ugarskog plemstva na Saboru u Stolnom Biogradu izabrala za kralja nakon pogibije Ludovika II. Jagelovića (1526.), a na saboru u Dubravi kraj Čazme priklonili su mu se slavonski velikaši (1527.).

¹⁰² Petrar Petrović, hrvatskog podrijetla.

¹⁰³ U bilješci mađarskog izdanja stoji da je ovaj adresat bio »fővezére« što bi odgovaralo tituli glavnog kapetana (zapovjednika).

¹⁰⁴ Nikola Zrinski (1508.-1566.), ban.

¹⁰⁵ Na talijanskom.

¹⁰⁶ Hrvatski identitet sâm Vrančić pripisuje i turskom sandžaku Hasan-begu: *Litterae Vestrae Magnificae dominationis nobis pergratae fuerunt, quibus oblationem eius bonae vicinitatis nobis ostendit, maxime ob propinquitatem nostrae nationis Croatae, unde et nos natos, et dominationem Vestram Magnificam promanasse magnopere gratulamur*. Vol. VIII. (Scriptores XIX.), str. 77, ili u prijevodu Vladimira Vratovića: »Veoma su mi bila mila pisma Vaše Velemožnosti, kojima ste mi pokazali naklonost Vašeg dobroga susjedstva, a ponajviše zbog toga što smo bliski jer pripadamo hrvatskom narodu, u kojem se ponosim što sam rođen, a iz njega je potekla i Vaša Velemožnost.«, *Hrvatski Latinisti I*, Matica Hrvatska – Zora, Zagreb 1969, str. 636.

¹⁰⁷ Ovo pismo je adresirano i na njegova kolegu N. Bakaya (*Ad Stephanum Nagy et Nicolaum Bakay vicepraefectos praesidii utriusque Comaromienses*. MHH, vol. X., Scriptores XXV., str. 214).

¹⁰⁸ Pismo je upućeno i na njegovog kolegu (*Georgius Wettleus*).

2. 3. Članovi obitelji

adresat	srodstvo	broj pisama	godina
1. Michael Verancius ¹⁰⁹	frater	37	1538.-1569. ¹¹⁰
2. Joannes Statilius ¹¹¹	avunculus	10	1538.-1541. ¹¹²
3. Faustus Verancius ¹¹³	nepos	10	1569.-1572. ¹¹⁴
4. Joannes Verancius ¹¹⁵	frater	3	1549.-1555. ¹¹⁶
5. Hieronymus Domitius ¹¹⁷	nepos	2	1559., 1564.
6. Catherina Verancius ¹¹⁸	cognata	2	1553. i 1573. ¹¹⁹
7. Franciscus Verancius ¹²⁰	pater	1	1555. ¹²¹
8. Petrus Verancius ¹²²	frater	1	1566.
9. Casimirus Verancius ¹²³	Nepos	1	1573.

2. 4. Vrančićevi podređeni službenici

adresat	srodstvo	broj pisama	godina
1. Michael Lyndvensis	provisor	11	1571.-1573. ¹²⁴
2. Joannes Andreffy	provisor proventuum	6	1571.-1572. ¹²⁵
3. Michael Myculith ¹²⁶	officialis	5	1571.-1572. ¹²⁷
4. Sebastianus Reihempah	secretarius rationista	4	1569.-1572. ¹²⁸

¹⁰⁹ Mihovil Vrančić (1507.-1571.), mlađi Antunov brat s kojim je imao najprisniji odnos. Latinski i hrvatski pjesnik, diplomat i administrator Antunova posjeda.

¹¹⁰ 1 iz 1538., 9 pisama iz 1540., po 1 1546. i 1547. 4 iz 1549. 3 iz 1550., 2 iz 1555., 1 iz 1556., 2 iz 1557., 3 iz 1558., 1 iz 1566., 2 iz 1567., 2 iz 1568. i 5 iz 1569.

¹¹¹ Ivan Statilić (1472.-1542.), Antunov ujak i erdeljski biskup.

¹¹² 2 iz 1538., 7 iz 1540. i 1 iz 1541.

¹¹³ Faust Vrančić (1551.-1617.), sin Mihovila, o čijem se školovanju brinuo Antun Vrančić. Bio je biskup, humanist, polihistor, pisac i izumitelj.

¹¹⁴ 4 iz 1569., 3 iz 1571. i 3 iz 1572.

¹¹⁵ Ivan Vrančić (r. 1535.), polubrat Antuna i Mihovila.

¹¹⁶ 2 iz 1549. i 1 iz 1555.

¹¹⁷ Jerolim Domicije (Berislavić) je u stvari bio pranećak Petra Berislavića, a Antunov dalji rođak i štićenik, ali on sam ga je nazivao nećakom.

¹¹⁸ Katarina i Laura Vrančić su Antunove svastike.

¹¹⁹ Pismo iz 1553. je naslovljeno samo na Katarinu, a drugo i na Lauru Vrančić.

¹²⁰ Frane Vrančić (1481.-1563.), Antunov otac.

¹²¹ Na talijanskom.

¹²² Petar Vrančić (r. 1540.), polubrat Antunov.

¹²³ Kazimir Vrančić (1557.-1637.), mlađi brat Fausta Vrančića.

¹²⁴ 6 iz 1571., 4 iz 1572., 1 iz 1573.

¹²⁵ 5 iz 1571. i 1 iz 1572.

¹²⁶ Mogući član hrvatske obitelji Mikulić.

¹²⁷ 2 iz 1571. i 3 iz 1572.

¹²⁸ 1569., 1571., 2 iz 1572.

5. Franciscus Diotalevi	secretarius	3	1569.-1572. ¹²⁹
6. Benedictus Deaky	viceadministrator	3	1572. ¹³⁰
7. Emericus Saaghy	provisor	2	1569., 1571.
8. Joannes Baychy	vicecapitaneus	2	1571.
9. Andreas Divecus	praefectus	1	1566.

2. 5. Prijatelji i poznanici¹³¹

adresat	broj pisama	godina
1. Michael Chiacchius ¹³²	10	1540.-1550. ¹³³
2. Franciscus Andronicus Tranquillus ¹³⁴	7	1538.-1571. ¹³⁵
3. Gaspar Pestinus ¹³⁶	5	1540.-1549. ¹³⁷
4. Joannes Hasenbergius ¹³⁸	5	1550.
5. Christophorus Cubiny	5	1560.-1573. ¹³⁹
6. Joannes Sambucus ¹⁴⁰	5	1568.-1573. ¹⁴¹
7. Anselmus Stechelius ¹⁴²	5	1569.-1572. ¹⁴³

¹²⁹ 2 iz 1568., 1 iz 1569. (na talijanskom).

¹³⁰ Jedno od ova tri pisma (7. srpnja 1572.) adresirano je također na Joannesa Andreffyja.

¹³¹ U ovu skupinu adresata uvršteni su kako Vrančićevi bliski prijatelji tako i manje bliski poznanici, a te dvije kategorije mogu se razlučiti po frekventnosti pisama.

¹³² Ovog adresata također se moglo uvrstiti u skupinu crkvenih osoba budući da je riječ o svećeniku, kanoniku, no kako je on prije svega bio Vrančićev prijatelj i pisma su mahom prijateljskog sadržaja, smatrala sam prikladnijim uvrstiti ga u ovu skupinu. Inače, podatak o njegovu crkvenom statusu nalazi se u jednom Vrančićevu pismu iz 1547. koje je uputio također prijatelju, Anselmu Eforinu. Ovako glasi taj citat: *Quare hic inter multos amicos mihi est unus quidem amicissimus, Michael Cziacchius, professione atque ordine sacerdos, dignitate canonicus et archidiaconus, vir plane multarum virtutum ornamentis commendabilis, et spiritu christiano ad imitandum usque imbutus. MHH*, vol. 6. (IX.), str. 253-254. (»Stoga ovdje imam pored mnogo prijatelja i jednog najboljeg, Mihála Csákyja, koji je po zvanju i redu svećenik, po časti kanonik i arhidakon, čovjek vrijedan preporuke zbog doista mnogih vrlina i pun kršćanskog duha, da bi se trebalo ugledati u njega.«)

¹³³ 1540., 3 iz 1546., 1 iz 1549. i 5 iz 1550.

¹³⁴ Premda je bio i diplomat, Franjo Trankvil Andreis (1490.-1571.) bio je Vrančićev vrlo blizak prijatelj, zbog čega sam ga uvrstila u ovu skupinu.

¹³⁵ 3 iz 1538., 2 iz 1550., po 1 iz 1564. i 1571.

¹³⁶ Također kanonik, ali na prvome mjestu Vrančićev prijatelj, pa mu se kao takvu i obraćao.

¹³⁷ 1540., 4 iz 1549.

¹³⁸ On je bio učitelj Maksimilijanov.

¹³⁹ 1560., 1566., 1572. i 2 iz 1573.

¹⁴⁰ János Zsámboky / Sambocki (1531.-1584.), humanist, rodnom vjerojatno iz Ugarske, dvorski povjesničar Maksimilijana II. i filolog.

¹⁴¹ 1568., 2 iz 1571., 2 iz 1573.

¹⁴² Anselmo Stoekelio, porijeklom iz Tirola, napisao je dva panegerika u Vrančićevu čast (*MHH*, Vol. XII., *Scriptores XXVII.*), str. 374-381.

¹⁴³ 1569., 2 iz 1571., 2 iz 1572.

8. Joannes Bonarus	4	1544.-1549. ¹⁴⁴
9. Hieremia Jacobinus	3	1538.-1540. ¹⁴⁵
10. Mathia Marilianus	3	1540.
11. Petrus Franciscus Parrhisius	3	1541.-1553. ¹⁴⁶
12. Stanislavus Vapovius	3	1546.-1547. ¹⁴⁷
13. Anselmus Ephorinus, medicus	3	1547.-1549. ¹⁴⁸
14. Lucas Slavicus	3	1549.-1550. ¹⁴⁹
15. Joannes Oppolitanus	3	1550.
16. Martinus Guzmanus	3	1555.-1559. ¹⁵⁰
17. Andreas Rapicius ¹⁵¹	3	1558.-1560. ¹⁵²
18. Petrus Usalinus	3	1564.-1572. ¹⁵³
19. Joannes Jovius	3	1569.-1572. ¹⁵⁴
20. Ludovicus Tomoreus	2	1540.
21. Joannes Maria Tirabuscus	2	1540., 1544.
22. Joannes Hontherus ¹⁵⁵	2	1540., 1547.
23. M. Antonius Mulla	2	1546.
24. Gaspar Peccius	2	1547., 1559.
25. Stanislavus Lazsotta	2	1547., 1548.
26. Franciscus Capellius ¹⁵⁶	2	1547.
27. Joannes Kyndlerius	2	1547., 1548.
28. Cristanus Pomarius	2	1549.
29. Daniel, pictor	2	1550.
30. Hieronimus de Andreis ¹⁵⁷	2	1564., 1569.
31. Joannes Faseolus	2	1568., 1569.
32. Francisco Caurino	2	1571. ¹⁵⁸
33. Joannes Nagy ¹⁵⁹	2	1571.
34. Judith a Polham	2	1572., 1573.
35. Pasqualinus Stancus	2	1572.
36. Apollonius Menabena	2	1573.
37. Thomas Myndzetinus	1	1538.
38. Valentino Baso	1	1538.
39. Franciscus Musnensis	1	1538.

¹⁴⁴ 1544., 1548. i 2 iz 1549.

¹⁴⁵ 2 iz 1538., 1 iz 1540.

¹⁴⁶ 11 iz 1541. i 2 iz 1553.

¹⁴⁷ 2 iz 1546., 1 iz 1547.

¹⁴⁸ 2 iz 1547., 1 iz 1549.

¹⁴⁹ 2 iz 1549., 1 iz 1550.

¹⁵⁰ 2 iz 1555. i 1 iz 1559.

¹⁵¹ Andrej Rapić (1533.-1573.), tršćanski pravnik koji je 1565. bio pisar na bečkom dvoru.

¹⁵² 1558., 1559. i 1560.

¹⁵³ 1564., 1566. i 1572.

¹⁵⁴ 1569., 2 iz 1572.

¹⁵⁵ Johannes Honter (1498.-1549.), teolog, humanist i reformator.

¹⁵⁶ Francisco Capello, sin prijespomenutog Carla Capella.

¹⁵⁷ Jeronim Andreis, član poznate trogirke obitelji.

¹⁵⁸ Na talijanskom.

40. Sigismundus Gelaeus	1	1538.
41. Martin a Kalmancheh	1	1538.
42. Joannes Marsupinus	1	1538.
43. Petrus More	1	1540.
44. Georgius Bagdius	1	1540.
45. Joannes Zalancinus	1	1540.
46. Melchior, astronomus	1	1540.
47. Petrus Royzius Maureus ¹⁶⁰	1	1542.
48. Paulus Murany	1	1543.
49. Magdalena Millaversia	1	1543.
50. Severinus Bonerus ¹⁶¹	1	1544.
51. Leonardus Venerius	1	1544.
52. Andreas Surianus	1	1544.
53. Marinus Caballus	1	1544.
54. Martinus Brenerus	1	1544.
55. Andreas Zannus	1	1544.
56. Gaspar Seredius	1	1546.
57. Georgius Volanus	1	1546.
58. Georgius Blandratta, medicus	1	1546.
59. Remigius Helmus	1	1546.
60. Joannes Tarlo	1	1547.
61. Thoma Salvius	1	1547.
62. Faberinus ¹⁶²	1	1547.
63. Thomas Cassitius	1	1547.
64. Hernestus Elverus, pictor	1	1548.
65. Paulus Sebesius	1	1549.
66. Valentinus Vognerus	1	1549.
67. Joannes Scroferus	1	1549.
68. Bussaeus ¹⁶³	1	1549.
69. Georgius Sivegus	1	1549.
70. Collecus	1	1549.
71. Andrea Tricesius	1	1549.
72. Georgius Prinessius	1	1549.
73. Laurentius N.	1	1549.
74. Michael Petrinus	1	1550.

¹⁵⁹ Iz pisama se može naslutiti da su adresati ovog pisma (J. Nagy i F. Wagy) bili Vrančićevi pomoćnici; ipak, budući da se pouzdano ne zna njihov status, uvrstila sam ih u ovu skupinu.

¹⁶⁰ Ovaj Španjolac, Pedro Ruiz de Moros (oko 1505.-1571.), bio je pravnik i pjesnik, profesor rimskog prava na Krakowskom sveučilištu te pouzdanik nadbiskupa Gamrata. Usp. B. L u č i n, n. dj. (33), str. 171.

¹⁶¹ Trankvil Andreis posvetio mu je iste godine (1544.) svoj dijalog *Philosophandumne* sit, Cracoviae 1545.

¹⁶² Ovog adresata poznajemo samo po tom imenu, a sačuvani su i Vrančićev epigrami upućeni dotičnom Faberinu.

¹⁶³ Također nam je poznato samo ime adresata.

75. Josephus Macarius	1	1550.
76. Ambrosius Beicius	1	1550.
77. Vitalius Arsadius	1	1550.
78. Franciscus Revay	1	1550.
79. Bonifacio Balthus	1	1550.
80. Alexius Sellius	1	1550.
81. Christophorus Arumprustus	1	1550.
82. Joannes A. Lucretius	1	1555.
83. Josephus Solandus, medicus ¹⁶⁴	1	1555.
84. Jacobus Paleologus	1	1557.
85. Jacobus Strada ¹⁶⁵	1	1558.
86. Franciscus Belgramonius	1	1559.
87. Joannes Zwla	1	1559.
88. Benedictus Bornemissa	1	1559.
89. Joannes Pesthinus	1	1561.
90. János Pongrácz ¹⁶⁶	1	1562.
91. Jacobus Camulius	1	1566.
92. Elysabetha Turzo	1	1566.
93. Girolamo Ermolao	1	1566.
94. Stephanus Pernessy	1	1566.
95. Joannes Devinus	1	1567.
96. Nicasius Ellebodius ¹⁶⁷	1	1569.
97. Martinus Zazkowski	1	1571.
98. Marcus Sopronicus	1	1571.
99. Ladislaus Sybryk	1	1571.
100. Thomas Vyzkelety	1	1571.
101. Nicolaus Monoslinus	1	1571.
102. Joannes Derechkey	1	1571.
103. Simon Erdewody ¹⁶⁸	1	1571.
104. Valentinus Klubnyk	1	1571.
105. Petrus Abstemius Bornemissa ¹⁶⁹	1	1571.
106. Volfgangus ab Vylak	1	1572.
107. Matthia Tharnoczy	1	1572.
108. Zylva ¹⁷⁰	1	1572.
109. Benedictus Pogransy	1	1572.
110. Jacobus Cubiny	1	1572.

¹⁶⁴ Giuseppe Salando, porijeklom iz Bergama, magistar medicine i filozofije Pado-
vanskog sveučilišta 1540., liječnik na dvoru Ferdinanda I.

¹⁶⁵ Jacobo (Giacomo) Strada (1507.-1588.), humanist, učenjak.

¹⁶⁶ Pismo je inače naslovljeno na Pongrácz János i Mátyásnak te je na mađarskom jeziku.

¹⁶⁷ On je bio poznati filozof, pjesnik, grecist i prevoditelj (+1577.).

¹⁶⁸ U mađarskom izdanju stoji ova verzija prezimena, no očito je riječ o prezimenu ugarskog porijekla Erdödy.

¹⁶⁹ P. A. Bornemisza (1535.-1584.) bio je mađarski pisac protestantskih uvjerenja, pa ga Vrančić naziva heretikom.

¹⁷⁰ Ovaj adresat je naslovljen samo imenom.

111. Joannes Alegrius, medicus	1	1573.
112. Laurentius Rottembergerus	1	1573.
113. Hieronimus Stranz	1	1573.

2. 6. Pluralni adresat (crkvene i državne institucije; građani nekoga grada i sl.)

adresat	broj pisama	godina
1. Ad Cassovienses	16 ¹⁷¹	1560.-1563. ¹⁷²
2. Locse város ¹⁷³	8	1558.-1560 ¹⁷⁴
3. Ad Capitulum Strigoniense	6	1564.-1572. ¹⁷⁵
4. Ad Cameram Hungaricam	5	1567.-1571. ¹⁷⁶
5. Ad Cameram Aulicam	3	1568.-1571. ¹⁷⁷
6. Ad Zleczenses colonos	2	1564., 1566.
7. Ad senatum Tyrnaviensem	2	1571., 1572.
8. Ad oppidanos Rosnobienses	2	1571., 1572.
9. Ad Tyrnavienses Cives	2	1571., 1573.
10. Ad Cibinienses	1	1540.
11. Transsylvanis	1	1540
12. Amicis fucatis ¹⁷⁸	1	1547.
13. Dominis consiliariis	1	1553.
14. Magistris et Parrochis ¹⁷⁹	1	1558.
15. Eperjes város ¹⁸⁰	1	1560.
16. Ad Comitatum Hewessiensem	1	1564.
17. Ad suum capitulum	1	1564.
18. Ad oppidanos Varallienses	1	1564.
19. Ad quaestores aulae Cesareae	1	1570.
20. Ad excelsum Consilium Viennense	1	1571.
21. Ad Capitulum Posoniense	1	1571.
22. Ad parochos Convent. Lyptoviensis	1	1571.
23. Ad Soproniensem Clerum	1	1571.
24. Ad oppidanos Sanctae Crucis	1	1571.
25. Ad subditos suos Trubinienses	1	1572.
26. Ad Concilium Bellicum	1	1572.

¹⁷¹ Od ovih 16 pisama dva su na mađarskom (5. srpnja 1562. i 13. siječnja 1563.)

¹⁷² 1560., 11 iz 1562., i 4 iz 1563.

¹⁷³ U mađarskom izdanju nalazi se samo ova verzija na mađarskom jeziku; odnosi se na grad Levoču u današnjoj Slovačkoj.

¹⁷⁴ 3 iz 1558., 4 iz 1559. i 1 iz 1560. Jedno pismo iz 1558. i dva iz 1559. godine supotpisuju Sigismundus Torda i Franciscus Pesthiensis.

¹⁷⁵ 1 iz 1564., 1 iz 1569., 2 iz 1571. i 2 iz 1572.

¹⁷⁶ 1567. i 4 iz 1571.

¹⁷⁷ 1568., 1570. i 1571.

¹⁷⁸ Iz pisma je teško raspoznati o kojim osobama je riječ.

¹⁷⁹ *In districtu Nadwduar.*

¹⁸⁰ Riječ je o gradu Prešovu.

Postoji još jedna skupina pisama, nastala u razdoblju od 1553. do 1557., koje uz Vrančića supotpisuje njegov suputnik i suradnik u turskom poslanstvu Ferenc Zay, od kojih je glavina adresirana na kralja Ferdinanda – ukupno 103 pisma, a nešto manje na ostale adresate – 58 pisama. Također ima 14 pisama mahom iz 1557. god. koja uz Vrančića i Zaya potpisuje i A. Busbecq (10 Ferdinandu i 4 ostalim adresatima), 3 pisma iz 1553. upućena Ferdinandu koja uz Vrančića potpisuje Paulo de Palyna, te 21 pismo iz drugog poslanstva Porti iz 1567. i 1568. godine koja supotpisuju C. Teuffenbach i Wyss. Ova pisma nisam uvrstila u prethodnu klasifikaciju isključivo zbog činjenice što ih ne potpisuje samo Vrančić, no ona su itekako važna i zanimljiva jer svjedoče o Vrančićevom iskustvu i slijedu događaja za vrijeme turskih poslanstava. Također postoji osam pisama za koja nema adresata imenom i prezimenom (npr. navedeni su samo adresatovi inicijali N. S.), pa ih nisam uvrstila u tablični prikaz adresata, no svakako su ušli u konačan broj pisama.¹⁸¹

Što se tiče sačuvanih pisama u kojima se Vrančić pojavljuje kao adresat, a nalaze se u mađarskom izdanju, riječ je o 139 pisama od kojih su najbrojnija poslana od strane kralja Maksimilijana (46), brata Mihovila (18), prijatelja Trankvila (6), kardinala Dolfina (4) te po jedno do dva pisma od ostalih adresata.

Naposljetku, ako bi se pokušalo govoriti o konačnim brojevima pisama koja je Vrančić razmijenio u razdoblju od 1532. do 1573. godine, to bi izgledalo ovako:

1. poslanih pisama: 765 na latinskom, 20 na talijanskom i 6 na mađarskom jeziku,
2. primljenih pisama: 139,
3. poslanih pisama u suautorstvu: 199.

U pogledu adresata, Vrančić se dopisivao sa 259 osoba, kojima je uputio 728 pisama (preostala 63 pisma odnose se na pluralnog adresata). Iz prethodnih tablica je vidljivo da je najviše pisama uputio svojim nadređenima Ferdinandu i Maksimilijanu, ali isto tako je našao vremena da razmijeni više ili manje pisama s obitelji i prijateljima. Što se tiče nacionalnosti adresata, okvirno se može reći da se najviše dopisivao s osobama hrvatske, mađarske, poljske, talijanske i njemačke nacionalnosti. Hrvatske su nacionalnosti 23 adresata, a ostalo su stranci. Takav omjer nimalo ne čudi ako se uzme u obzir da je Vrančić, boraveći od svoje šesnaeste godine stalno izvan Hrvatske, stekao mnoga poznanstva i prijateljstva. Ipak, koliko je ostao vezan uz rodni grad i domovinu, ne može se zaključivati po broju hrvatskih korespondenata, nego po snazi Vrančićevih rečenica kada piše i o najmanjim detaljima koji ga vežu uz Dalmaciju i Hrvatsku.

¹⁸¹ To su pisma: *MHH*, vol. VI., str. 252; vol. VII., str. 7 i str. 287; vol. IX., str. 27; vol. X., str. 244 (na mađarskom), 348 i 355; vol. XI., str. 103.

3. Klasifikacija prema sadržaju

Humanističko prozno pismo nije bilo strogo normirano na sadržajnoj razini, ali bi se moglo reći da su za taj žanr bile rezervirane određene teme koje su se odnosile uglavnom na društveno-političke, književne, povijesne, filozofske i slične sadržaje. Razlog tome je u činjenici što su humanistička pisma imala više uloga; funkcionirala su ne samo kao pismo u klasičnom smislu riječi nego i kao svojevrsni eseji, novinski članci ili društveno-politički izvještaji. Vrančićev epistolarij potvrđuje upravo tu multifunkcionalnost. U njima nalazimo sadržaje društveno-političkoga, povijesnoga, književnoga ili crkvenog karaktera, no ima i mnogo pisama privatnog sadržaja čiji je tematski raspon također vrlo velik.

Kada je riječ o klasifikaciji pisama s obzirom na sadržaj, treba naglasiti da se takva razvrstavanja rijetko kad mogu provesti dokraja precizno, jer se u pojedinom pismu gotovo uvijek spominju razne teme, što je odlika i Vrančićevih pisama. U konačnici, Vrančićev epistolarij sam podijelila, s obzirom na sadržaj, u četiri osnovne kategorije – privatni, politički, crkveni i mješoviti sadržaj.

3. 1. Pisma privatnog sadržaja

Prvu skupinu čine pisma kojima je glavna okosnica privatni sadržaj koji može biti označen raznim semantičkim slojevima pa je stoga nužna i svojevrsna subklasifikacija. Naime, pri razvrstavanju Vrančićevih pisama, nije bilo dovoljno ograničiti se isključivo na sadržaj nego je trebalo uzeti u obzir kako adresata tako i namjeru pisma. Upravo iz tog razloga neka su pisma stavljena pod zajednički nazivnik »prijateljska«, po adresatima, a neka kao prigodna, po namjeri pisma. S druge strane, ima priličan broj pisama izrazito intimnog karaktera, pa sam takva pisma uvrstila u korpus autobiografskih pisama, a ne među prijateljska.

3. 1. 1. Autobiografska pisma

Vrančićev epistolarij posebno je vrijedan po tome što nam daje pregled i presjek kako njegovih službenih aktivnosti tako i onih intimnih, posve privatnih afiniteta. Postoji naime skupina pisama koja su, kao što je prije rečeno, privatne naravi, ali su determinirana autobiografskim podacima. Tematski raspon tih pisama prilično je velik: obiteljska tematika, vlastite bolesti, avanture sa ženama, lektira i dr. Što se tiče adresata, popis imena svodi se uglavnom na Vrančićeve bliske prijatelje te članove obitelji s kojima je mogao razmjenjivati takve sadržaje.

a) Literarna tematika

Tu se ubrajaju pisma koja svjedoče o Vrančićevu čitalačkom interesu za kojeg autora (antičkog ili suvremenog) ili o njegovim osobnim književnim ambicijama (npr. pisma u kojima iskazuje svoju nakanu za sakupljanjem i objavljivanjem epistolarija ili želju za pisanjem povijesti, a ponekad se okušava i u pisanju stihova).

Vrančićevi literarni afiniteti ne samo da su nam prezentirani sačuvanim uradcima – tu prije svega mislim na epistolografiju i historiografiju – nego ima i pisama u kojima Vrančić jasno kazuje o sklonostima i želji da se okuša u tim književnim žanrovima. Naravno, njegov se čitalački interes nije svodio na nekoliko autora koje spominje u pismima (Ciceron, Plinije, V. Ursini, A. Bonfini, Erazmo), ali iz ovog korpusa svakako možemo dobiti okvirne smjernice.¹⁸²

b) Zdravstveni problemi

Iz ranije faze života pisma s temom zdravstvenog stanja nalazimo tek sporadično; jedno takvo je u zimu 1550. godine uputio bratu Mihovilu kad se nalazio u Šarvaru na Raabi (*Sarvari ex Pannonia Superiore*). U odmaklim pak godinama života često je znao pisati o zdravstvenim problemima koji su ga mučili (kostobolja, katar itd.), ali i o nekim ljekovitim pripravcima do kojih je nastojao doći. Premda takvih pisama nema mnogo, izvjesno je da se Vrančić u fazama lošeg zdravlja volio požaliti svojim najbližima.¹⁸³

c) Obiteljska tematika

Sasvim očekivano, Vrančić se o obiteljskim stvarima dopisivao s članovima obitelji. Najviše takvih pisama uputio je bratu Mihovilu, a zatim nećaku Faustu¹⁸⁴ i ujaku Ivanu Statiliću. Iako je vrlo rano napustio svoj dom i rodni kraj, Vrančić nikada nije zaboravio važnost i svetost obitelji, dapače, pomagao je koliko god je mogao. Njegova iskrena briga i ljubav za vlastitu obitelj više je puta iskazana u pismima, što se vrlo eksplicitno može pročitati u ovom koje je u travnju 1549. godine poslao bratu Mihovilu:

Antonius Wrancius Michaeli fratri suo salutem.

Scito me, frater, de salute tua, statuque totius domus plurimum esse sollicitum. Et quamvis ipse salvus sim, meque omnino commode habeam, interim tamen quod de te nihil intelligam, postquam sumus sejuncti, laetari ac sedato animo esse minime possum, praesertim quum recorder, quo te pacto domi dimiserim. Cura igitur, mi frater, ut sciam quamprimum, quid tecum, quid cum tota domo agatur, maximeque, an vivat, an valeat ex sententia pater, si vis me altera liberatum sollicitudine, postquam ab altera, auspice Christo, ita jam assertus esse incipio, ut vere serioque tu gaudere possis.¹⁸⁵

¹⁸² Usp. popis pisama u *Dodatku 1.* na kraju teksta.

¹⁸³ Usp. popis pisama u *Dodatku 2.* na kraju teksta.

¹⁸⁴ Usp. *Sentimentalni odgoj. Antun i Faust Vrančić*, priredio Darko Novaković, preveli Bratislav Lučin i Darko Novaković, Gradska knjižnica »Juraj Šižgorić«, Šibenik 1995.

¹⁸⁵ *MHH*, Vol. VI. (Scriptores IX.), str. 318.

Antun Vrančić pozdravlja brata Mihovila.

Znaj, brate, da sam vrlo zabrinut zbog tvojega zdravlja i stanja u čitavoj obitelji, i premda sam dobro i posve mi je ugodno, ipak se nipošto ne mogu radovati ni biti spokojan jer ne znam što je s tobom otkako smo se rastali, osobito kad pomislim na koji način sam te poslao kući. Ako me želiš osloboditi jedne brige, pošto se konačno, uz zaštitu Kristovu, počinjem oslobađati druge, tako da se možeš zbilja i istinski veseliti, pobrini se, moj brate, da što prije doznam što je s tobom, što se događa s čitavom obitelji, a osobito je li otac, kao što želimo, živ i zdrav.

Iz pisama se može se zaključiti da je Vrančić u privatnoj, obiteljskoj korespondenciji prilično zanemarivao diplomatsku probirljivost riječi. Bratu se obraćao direktno, spontano, ponekad možda i preslobodno ako se uzme u obzir status i ugled koji je uživao. Također bih napomenula da pisma iz NSK Zagreb mahom pripadaju Vrančićevoj obiteljskoj korespondenciji, pa se tematski uklapaju u ovu skupinu.¹⁸⁶

d) Žene (Vrančićev ljubavni život)

Premda se za čovjeka koji je ne samo bio dio klera nego i postigao gotovo najviše što se moglo postići u crkvenoj hijerarhiji onoga vremena, ne bi očekivalo da u njegovoj korespondenciji, u kontekstu privatnog i intimnog, naiđemo na temu odnosa prema drugom spolu, ipak je susrećemo, i to u nekoliko navrata. Iz pisama se daju razlučiti tri epizode. Prva žena koja je imala posebno mjesto u Vrančićevu životu, a čije ime je postalo poznato, baš kao što je Vrančić i navijestio u pismu, bila je Magdalena Millaversi. O njihovoj ljubavnoj romanci svjedoči samo Vrančićevo pismo iz 1543. god. upućeno upravo Magdaleni, punih deset godina nakon njihova druženja u Padovi, gdje je boravio kao student.

Druga je žena Uršula, iz Ugarske, s kojom je Vrančić navodno imao dijete, a spominje se u nekoliko pisama. Da je taj događaj imao razmjere skandala, potvrđuju dva pisma upućena kralju Ivanu¹⁸⁷ i ujaku Ivanu Statiliću¹⁸⁸ u kojima se Vrančić ispričava i opravdava.

Posljednja ljubavna epizoda nema razmjere romance kakvom je bila ona s Magdalenom Millaversi. Žena koju, kao i prethodnu, znamo samo po imenu – Armenija, vjerojatno u Vrančićevu životu nije ostavila bitnoga traga.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Usp. popis pisama u *Dodatku 3* na kraju teksta.

¹⁸⁷ *MHH.*, . Vol. XII. (Scriptores XXVII.), str. 206-208.

¹⁸⁸ *MHH.*, . Vol. XII. (Scriptores XXVII.), str. 209-211.

¹⁸⁹ Usp. popis pisama u *Dodatku 4* na kraju teksta.

e) Intimno-prijateljska tematika

Iako u ovoj skupini ima nekoliko konvencionalnijih prijateljskih pisama, mnoga nikako nisu puko održavanje kontakta, nego pravi prijateljski razgovor pisanom riječi. Ispunjena su intimnijim sadržajem, ali tematski se ne uklapaju ni u jednu od navedenih kategorija autobiografskih pisama. Takva je pisma Vrančić ponajviše upućivao nekolicini vrlo bliskih prijatelja kao što su Trankvil Andronik ili Michael Csaky (*Chiacchius*).¹⁹⁰

f) *Varia*

U ovu skupinu uvrstila sam pisma koja su osobne naravi, ali sadržajno ne pripadaju u koju od prethodnih tema. U njima se vide različiti Vrančićevi interesi, pa se npr. u jednom od njih dopisuje s astronomom Melkiorom u vezi s horoskopom, u drugom naručuje konja od vojvode Stjepana Maylatha, itd.¹⁹¹

3. 1. 2. Prijateljsko-kurtoazna pisma

Prijateljstvo je Vrančić kao pravi humanistički intelektualac njegovao ponajviše pisanom riječi. Postoji, međutim, kod njega, baš kao i kod drugih humanista, svojevrsna konvencionalna dimenzija prijateljskog odnosa, koja se očituje u tome da se kontakt među prijateljima održavao gotovo zbog samog epistolografskog uzusa. U korespondenciji nalazimo, dakle, pisma privatnog karaktera, upućivana uglavnom prijateljima i znancima različita društvenog statusa, ali ona kao da i nisu nastala iz drugog motiva osim želje za održavanjem kontakta. Tematskom okosnicom tih pisama moglo bi se smatrati prijateljstvo samo po sebi, težnja da se ono njeguje među odsutnima.¹⁹²

3. 1. 3. Prigodna pisma

Pod prigodnim pismima ovdje se podrazumijevaju ona koja su napisana u povodu kakva specifičnog događaja ili zbog nekog određenog razloga, pa je njihov ton diktiran okolnostima i konvencijama, što ih svrstava u neku od retorički često opisivanih epistolografskih podvrsta. Ovamo pripadaju tzv. utješna pisma (*epistolae consolatoriae*), koja je Vrančić pisao bliskim osobama u povodu nečije smrti, zatim pisma pokude (*epistolae invectivae*), pisma preporuke (*epistolae commendatitiae*) itd. Upravo ćemo u takvim pismima najlakše naći utjecaj humanističke epistolografске teorije (Erazmo, Niger, Vives i dr.). U prilogu nabrojiti ću pisma specifičnog epistolarnog genusa:

¹⁹⁰ Usp. popis pisama u *Dodatku 5.* na kraju teksta.

¹⁹¹ Usp. popis pisama u *Dodatku 6.* na kraju teksta.

¹⁹² Usp. popis pisama u *Dodatku 7.* na kraju teksta.

- a) utješna pisma¹⁹³
- b) pisma preporuke¹⁹⁴
- c) pisma prigovori¹⁹⁵
- d) pisma isprike¹⁹⁶
- e) pisma molbe¹⁹⁷
- f) žalbena pisma¹⁹⁸
- g) pisma zahvale¹⁹⁹
- i) pisma opomene²⁰⁰
- j) pisma odvratanja²⁰¹

3. 1. 4. Esejistička pisma literarnog sadržaja

Književne, kulturne i ostale kritike ili ocjene, koje se danas iznose u obliku eseja, članaka ili recenzija, u humanizmu su se mahom priopćavale putem pisama. Humanisti su pismima razmjenjivali mišljenja i stavove o raznim književnim temama, od suvremenih djela do antičkih uzora ili pak o estetsko-moralnim vrijednostima i problemima. Tako je i Vrančić, bilo zbog trenda, bilo zbog potrebe, napisao nekoliko pisama u kojima refleksivnom metodom raspravlja o vrijednostima nekog književnog djela, a uputio ih je svojim prijateljima intelektualcima. Također ima nekoliko pisama koja sadrže Vrančićeva esejistička razmatranja o kulturnim, znanstvenim i religioznim problemima ili opise iz svakodnevnog života.²⁰²

3. 2. Pisma političkog sadržaja

Nakratko se treba prisjetiti razdoblja u kojem je Vrančić živio i aktualnih događaja u zemljama u kojima je boravio u razdoblju od 1538. do 1573. godine: od 1538. do 1549. boravi na relaciji Budim – Šegešvar – Erdeljski Biograd – Torda itd., te ponajviše na području pokrajine Erdelj, današnje Rumunjske, uz povremena izbjivanja zbog poslaničkih dužnosti, a od 1549. (1550. prelazi k Ferdinandu I.) uglavnom je na relaciji Krakov – Beč – Jegar, dakle na području današnje Poljske, Austrije i Mađarske te kao poslanik u Carigradu. Vrančić je bio akter unutarnjih

¹⁹³ Usp. popis pisama u *Dodatku 8. a* na kraju teksta.

¹⁹⁴ Usp. popis pisama u *Dodatku 8. b* na kraju teksta.

¹⁹⁵ Usp. popis pisama u *Dodatku 8. c* na kraju teksta.

¹⁹⁶ Usp. popis pisama u *Dodatku 8. d* na kraju teksta.

¹⁹⁷ Usp. popis pisama u *Dodatku 8. e* na kraju teksta.

¹⁹⁸ Usp. popis pisama u *Dodatku 8. f* na kraju teksta.

¹⁹⁹ Usp. popis pisama u *Dodatku 8. g* na kraju teksta.

²⁰⁰ Usp. popis pisama u *Dodatku 8. i* na kraju teksta.

²⁰¹ Usp. popis pisama u *Dodatku 8. j* na kraju teksta.

²⁰² Usp. popis pisama u *Dodatku 9.* na kraju teksta.

političkih zbivanja na velikom području tadašnje Ugarske, ali i svjedok turskog prodiranja na ta područja. I društveni položaj i osobne sklonosti zahtijevali su od njega da pomno prati kako unutarnju tako i vanjsku političku scenu te je o tome izvještavao službeno i neslužbeno. Stoga je prilično velik broj pisama koja tretiraju bilo unutarnja društveno-politička previranja, posebice u Erdelju, bilo turska osvajanja. Adresati kojima je Vrančić upućivao takva pisma izvještaje različita su statusa; među njima su osobe iz crkvenog staleža, državni dužnosnici, ali i bliski prijatelji i rodbina (najviše brat Mihovil).

Subklasifikacijom ove skupine s jedne su strane okupljena pisma u kojima je najzastupljeniji sadržaj društveno-političkog značenja, s druge pak strane pisma u kojima se Vrančićevo izvještavanje primarno odnosi na turska prodiranja i općenito probleme koje su im donijeli Turci. Posebno mjesto u Vrančićevu epistolariju zauzimaju njegova diplomatska pisma te tzv. apelativna pisma, u kojima je ukazivao na neke važne javne probleme.

3. 2. 1. Pisma izvještaji društveno-političkog sadržaja

Zajednički nazivnik pisama u ovoj kategoriji jest izvještaj o društveno-političkim događajima na prostorima gdje je Vrančić boravio. U njima se nalaze opisi aktualnih zbivanja - uglavnom je riječ o političkom nadmetanju ondašnjih vlasti - kojima je Vrančić ili neposredno svjedočio ili je posredno za njih doznao od bliskih osoba, pa tu nalazimo i mnoga važna imena iz toga vremena i podatke o njima. Mogli bismo ta pisma također podijeliti na ona koja je pisao u razdoblju kad je bio u službi Ivana Zapolje i ona koja je pisao u službi Ferdinanda I. te Maksimilijana. U prvom razdoblju sadržaj se uglavnom odnosi na unutarnje stanje Erdelja, koji je bio pod ingerencijom Ivana Zapolje. Krizno razdoblje za tu pokrajinu uslijedilo je upravo nakon prerane Zapoljine smrti 1540. godine, kad je započela borba za prevlast. Glavni akteri su bili Juraj Utješenović, koji se svim snagama opirao da Erdelj prepusti Ferdinandu; Petar Petrović, koji se postavio zaštitnički prema Zapoljinoj udovici Izabeli i njihovu sinu; pobunjenici protiv Ivana Zapolje, vojvode Stjepan Majlath i Emerik Balaša; zatim Petar Perenj, Sigismund Balaša i kaločki nadbiskup Franjo Frankapan, koji, zbog neslaganja s Utješenovićem, prelaze na Ferdinandovu stranu, te još neki drugi. O tim ljudima i njihovim postupcima Vrančić izvještava u brojnim pismima i zbog toga su ona od iznimne povijesne važnosti.²⁰³

3. 2. 2. Pisma izvještaji s protuturskom tematikom

Također vrlo obilan korpus čine pisma koja se bave turskom problematikom, a čiji sadržaj varira od konkretnih izvještaja o turskom pomicanju granica pa do opisa njihova nasilja nad porobljenim narodom. Kako u prethodnoj skupini, tako

²⁰³ Usp. popis pisama u *Dodatku 10.* na kraju teksta.

i u ovoj, neka imaju službeni karakter, ako su upućena nekom državnom dužnosniku, a neka su neslužbenog karaktera – kad ih je Vrančić uputio bliskoj osobi s ciljem da je upozna s aktualnim događajima. Adresati kojima Vrančić upućuje službene izvještaje o Turcima najčešće su državni vladari u čijoj je službi bio, Ferdinand I. i njegov sin Maksimilijan. Međutim, postoje pisma koja se uklapaju u ovu skupinu jer sadrže izvještaj o aktualnim događajima vezanim uz turska kretanja, ali su upućena nekoj bliskoj osobi. Budući da je kriterij sadržaj pisma, a već je naglašeno kako se često granice ne mogu strogo odrediti, u ovu su skupinu uvrštena pisma koja se sadržajno uklapaju u protutursku tematiku i formalno odgovaraju tipu izvještajnog pisma.²⁰⁴

3. 2. 3. Diplomatska pisma

Kao što sam naziv govori, ovamo ulaze pisma nastala tijekom Vrančićeve diplomatske službe pa su službenog karaktera, upućena adresatima čiji je status obilježen nekom državnom funkcijom, a sadržaj determiniran vanjskopolitičkim problemom. Pisma nisu izvještajnog tipa, nego ili pregovaračkog, jer njima Vrančić pokušava isposlovati neke pogodnosti za matičnu državu i vladara, ili čisto konvencionalnog, čime se osiguravaju dobri međudržavni i međuljudski odnosi. Ovamo sam također uvrstila pisma raznim državnim dužnosnicima u kojima se Vrančić pokušava s njima o čemu dogovoriti, npr. pisma iz 1572. Maksimilijanu u vezi s dolaskom kralja Rudolfa na krunidbu ili pisma u kojima ponizno upućuje kakvu molbu (imaju suplikativni karakter).²⁰⁵

3. 2. 4. Apelativna pisma

Pisma koja imaju pluralnog adresata, te su sadržajno obilježena stvarnim poticajem i ujedno su snažnije emotivno obojena, obično nazivamo apelima. Kod Vrančića to su prije svega pisma koja su adresirana na građane nekoga grada npr. *Ad oppidanos Rosnobanienses*,²⁰⁶ *Ad Tyrnavienses Cives*,²⁰⁷ itd., u kojima on ukazuje na kakav povijesni ili politički problem te upozorava na ozbiljnost situacije i na važnost zajedničke borbe protiv neprijatelja.²⁰⁸

²⁰⁴ Usp. popis pisama u *Dodatku 11.* na kraju teksta.

²⁰⁵ Usp. popis pisama u *Dodatku 12.* na kraju teksta.

²⁰⁶ *MHH.*, Vol. X. (Scriptores XXV.), str. 129-131. i Vol. XI. (Scriptores XXVI.), str. 139-140.

²⁰⁷ *MHH.*, Vol. X. (Scriptores XXV.), str. 322-324. i Vol. XI. (Scriptores XXVI.), str. 254-255.

²⁰⁸ Usp. popis pisama u *Dodatku 13.* na kraju teksta

3. 3. Pisma crkvenog sadržaja

Ni ovaj korpus nije jednostavno klasificirati zbog činjenice da su pisma rijetko ispunjena isključivo crkvenom tematikom, odnosno, to je vrlo često samo jedna od tema. Vrančić se kao crkveni velikodostojnik suočavao s raznim problemima zbog promjena koje su u to vrijeme zahvatile Crkvu (reformacija, protureformacija, heretici) pa je o tim problemima razmjenjivao pisma službenoga i neslužbenog karaktera. Stoga ovamo ulaze kako službeni izvještaji crkvenim i državnim uglednicima tako i neslužbena izvješća nekim bliskim osobama. Tu su također uvrštena pisma koja je Vrančić razmjenjivao s osobama iz crkvenog staleža, a sadržaj im se uklapa u administrativno-crkvenu komunikaciju (o izborima i imenovanjima u crkveni status, o održavanju i materijalnim problemima posjeda koji je bio u Vrančićevoj nadležnosti kao crkvenog prelata, o školi unutar kaptola itd.). Ta se pisma mogu razvrstati u nekoliko podskupina.

3. 3. 1. Konvencionalno-kurtoazna pisma kleru

Konvencionalno dopisivanje među crkvenim velikodostojnicima dio je crkvene tradicije i premda je u humanizmu napravljen odmak od stereotipne srednjovjekovne *ars dictaminis*, ta konvencija u crkvenom miljeu i dalje se njegovala. Nije se Vrančić odviše služio tom vrstom, no ipak je povremeno imao potrebu uputiti takvo pismo, ponajviše kada je želio održati kontakt s nekim crkvenim velikodostojnikom, najčešće s kardinalima (Giovanni Delfino, Giovanni Morone, G. M. Sarraceno itd.).²⁰⁹

3. 3. 2. Pisma vezana uz crkvenu upravu (ili matičnu biskupiju)

Vrančić je bio nagrađen titulom biskupa, a zatim i nadbiskupa u vrijeme kada to nije podrazumijevalo isključivo svećenički angažman nego i brigu o upravi (financijskoj i gospodarstvenoj) te organiziranje vojnih problema (zaštita od Turaka). Zbog takvih dužnosti i ovlaštenja napisao je brojna pisma koja se tiču financija, hrane ili pak zaštite od neprijatelja.

U ovoj se skupini također nalazi dosta pisama koja bi se žanrovski mogla nazvati *epistolae commissivae*. Pisao ih je podređenim službenicima dajući upute o različitim poslovnim potezima (ubiranju desetine, nabavljanju određene hrane, sprječavanju uzurpiranja njegovih posjeda itd.).²¹⁰

²⁰⁹ Usp. popis pisama u *Dodatku 14.* na kraju teksta.

²¹⁰ Usp. popis pisama u *Dodatku 15.* na kraju teksta.

3.3.3. Pisma vezana uz probleme s hereticima ili kakav sličan crkveni problem

Kao jegerski biskup Vrančić se nekako istodobno našao suočen s problemima koji su se ticali vojnika i raznih heretika, odnosno luterana i kalvinista koji su propovijedali po dijecezi. U opisu biskupskih zadaća podrazumijevala se borba protiv svih onih koji su se udaljili od temeljnih dogmi katoličanstva i to propovijedali javno. Vrančić je dakle morao, htio to ili ne, paziti na takva pojave u svojoj dijecezi, pa je o takvim problemima često i pisao, bilo prijateljima kojima se žalio na takvo stanje, bilo kada je službeno izvještavao Maksimilijana.²¹¹

3.4. Mješovita pisma

U posljednju skupinu uvrštena su pisma u kojima je Vrančić pisao o različitim privatnim i javnim temama: intimnim, političkim, povijesnim ili nekim drugim. Treba napomenuti da i u mnogim pismima iz prethodnih skupina nalazimo prelasku s jedne teme na drugu, ali ta su pisma imala dovoljno svojstava određene kategorije, pa su u nju i uvrštena. U mješovitim pak pismima različite su teme podjednako važne, pa ih je i teško svrstati pod zajednički nazivnik. Primjera radi, često je Vrančić u istom pismu izvještavao o unutarnjim i vanjskim problemima, tako da postoji nemali broj pisama u kojima nalazimo izvještaj o unutarnjim društveno-političkim previranjima te o turskim provalama. Također je priličan broj pisama koja sadrže podjednaku količinu privatnih i javnih informacija, pa autor često u njima izrijeком naznačuje da prelazi s privatne na javnu temu (*Haec de privatis. Publica certe satis dura sunt*)²¹²,²¹³

4. Zaključak

Konačni brojčani prikaz Vrančićeva epistolarija izgleda ovako: u našem korpusu (izdanje Wenzel-Szalay, pisma u NSK Zagreb, pismo kardinalu Comendunu) sačuvanih i dostupnih pisama Antuna Vrančića ima 791, od čega je 765 na latinskom, 20 na talijanskom i 6 na mađarskom jeziku. Pisama koja je Vrančić slao u suautorstvu za vrijeme diplomatskih misija ima 199, a pisama kojima je on adresat sačuvalo se 139.

Kao što je vidljivo iz tabličnog prikaza, adresata Vrančićevih pisama ima 259. Među njima najviše je njegovih prijatelja i raznih poznanika: 113, zatim državnih dužnosnika i vladara: 65, crkvenih velikodostojnika i nižih svećenika: 63, Vrančićevih službenika: 9, članova obitelji: 9. Pluralnih je adresata ukupno 26.

²¹¹ Usp. popis pisama u *Dodatku 16.* na kraju teksta.

²¹² *MHH.*, Vol. VI. (IScriptores IX.), str. 247.

²¹³ Usp. popis pisama u *Dodatku 17.* na kraju teksta.

Od 791 pisma što ih je Vrančić poslao u razdoblju od 1532. do 1573. godine privatnog je sadržaja 264, političkog 219, crkvenog 210 i mješovitog 98 (zapaziti je približno jednak broj privatnih, političkih i crkvenih pisama).

Klasifikacija prema adresatima nužno je ostala manjkavom, no ipak može korisno poslužiti u daljim istraživanjima, kojima će zadatak biti utvrditi podatke o nacionalnosti, identitetu i drugim pojedinostima o Vrančićevim korespondentima.

Dodatak: registri Vrančićevih pisama prema temama

1. Pisma s literarnom tematikom

Vol. VI. (Scriptores IX.): Ep. I., p. 2-5.; Ep. XVII., p. 29-30.; Ep. XX., p. 34-35.; Ep. XXII., p. 38.; Ep. XC., p. 207-208.; Ep. CXXII., p. 288.; Ep. CXXIX., p. 305-306.; Ep. CXXXII., p. 314-315.; Ep. CXXXIII., p. 316.; Ep. CXL., p. 329-333.; Ep. CXLVIII., p. 347-348.; Ep. CL., p. 352-354.

Vol. VII. (Scriptores X.): Ep. IX., p. 11-12.; Ep. XVI., p. 26-27.; Ep. XVII., p. 28-29.; Ep. XXIII., p. 40-42.; Ep. XXVI., p. 45-46.; Ep. XXXII., p. 60-62.; Ep. C., p. 253-256.

Vol. XI. (XXVI.): Ep. IX., p. 22.,

Vol. XII. (Scriptores XXVII.): Ep. LXIII. (XII. b.), p. 305?-310.²¹⁴

2. Pisma o zdravstvenim problemima

Vol. VII. (Scriptores X.): Ep. XV., p. 24-25.;

Vol. VIII. (Scriptores XIX.): Ep. LXXXIII., p. 281-283.; Ep. LXXXVII., p. 289-290.

Vol. IX. (Scriptores XX.): Ep. CXIV., p. 266-267.; Ep. CXXXI., p. 299.;

Vol. X. (Scriptores XXV.): Ep. XXXVIII., p. 96-97. (tal. j.);

Vol. XI. (Scriptores XXVI.): Ep. XLVI., p. 85-87.;

Scriptores VI.: Ep. XXIX., p. 101-102., Ep. XXXVI., p. 138.

3. Pisma s obiteljskom tematikom

Vol. VI. (Scriptores IX.): Ep. XXI., p. 36-37.; Ep. XXXVI., p. 67-68.; Ep. XLVI., p. 84-89.; Ep. LI., p. 99-100.; Ep. CXIX., p. 280-284.; Ep. CXXXIV., p. 317.; Ep. CXXXV., p. 318-320.;

²¹⁴ Pojedini dijelovi ovog sveska imaju pogrešnu paginaciju tako da ovo pismo (sastoji se od svega dvije stranice) započinje zapravo na 305. stranici, a nastavlja se na 310.

Vol. VII. (Scriptores X.): Ep. VII., p. 9.; Ep. XIV., p. 23-24.; Ep. XXVII., p. 46-48.;

Vol. VIII. (Scriptores XIX.): Ep. XXXIV., p. 109-111.;

Vol. IX. (Scriptores XX.): Ep. XLVII., p. 121-125.; Ep. XLVIII., p. 125-127. (tal. j.); Ep. CXXII., p. 281-284.; Ep. CXXXII., p. 300-303.; Ep. CXXXIV., p. 306-308. (tal. j.);

Vol. X. (Scriptores XXV.): Ep. IV., p. 13-17.; Ep. VIII., p. 21.; Ep. IX., p. 22-23.; Ep. CV., p. 245.; Ep. CL., p. 342-343.;

Vol. XI. (Scriptores XXVI.): Ep. VIII., p. 18-21.; Ep. XXI., p. 41-43.;

Vol. II (Scriptores V.): Ep. XI., p. 19.; Ep. XXXVIII., p. 82-85.;

R-5717 (1., 2. i 4. omot u kojima se ukupno nalazi 16 Vrančićevih pisama).;

Scriptores VI.: Ep. XXXVII., p. 139.

4. Pisma o Vrančićevu ljubavnom životu

Vol. VI. (Scriptores IX.): Ep. XXXVII., p. 69;²¹⁵ Ep. LII., p. 101-102;²¹⁶ Ep. CXV., p. 264-267;

Vol. XII. (Scriptores XXVII.): Ep. IV., p. 206-208;²¹⁷ Ep. VIII., p. 212-215.²¹⁸

5. Pisma s intimno-prijateljskom tematikom

Vol. VI. (Scriptores IX.): Ep. IX., p. 16-18.; Ep. XII., p. 20-22.; Ep. XVIII., p. 30-31.; Ep. XXIV., p. 40-42.; Ep. XXXIX., p. 71-73.; Ep. XL., p. 73-75.; Ep. LXXXVIII., p. 200-201.; Ep. LXXXIX., p. 202-206.; Ep. XCI., p. 209-210.; Ep. XCIV., p. 213-215.; Ep. CI., p. 235-237.; Ep. CII., p. 238-239.; Ep. CIV., p. 242-243.; Ep. CVIII., p. 249-252.; Ep. CX., p. 253-254.; Ep. CXVI., p. 268-271.; Ep. CXVII., p. 271-275.; Ep. CXXI., p. 286-287.; Ep. CXXIV., p. 291-293.; Ep. CXLIII., p. 336-337.; Ep. CL., p. 349-351.;

Vol. VII. (Scriptores X.): Ep. I., p. 1-2.; Ep. VIII., p. 10.; Ep. X., p. 13-18.; Ep. XI., p. 18-19.; Ep. XIII., p. 21-22.; Ep. XVIII., p. 29-30.; Ep. XIX., p. 31-33.; Ep. XX., p. 33-34.; Ep. XXVIII., p. 49-51.; Ep. XXX., p. 53-58.; Ep. XLI., p. 78-79.; Ep. XLV., p. 92-96.; Ep. LV., p. 126-127.; Ep. LX., p. 138-139.; Ep. LXVI., p. 152-153.; Ep. LXXII., p. 163-165.; Ep. LXXXII., p. 196-197.; Ep. XCIII., p. 233-234.; Ep. XCIX., p. 252-253.;

Vol. VIII. (Scriptores XIX.): Ep. X., p. 43-45.; Ep. XVIII., p. 64-67.; Ep. XXVIII., p. 94-95.; Ep. XXXIX., p. 122-124.; Ep. XLVII., p. 152-154.;

²¹⁵ Isto pismo u malo dužoj verziji nalazi se u 12. sv. na str. 203-204.

²¹⁶ Također duža verzija u vol. 12. na str. 209-211.

²¹⁷ Ili Ep. L., p. 97-98., vol. VI. – cenzurirano.

²¹⁸ Ovo pismo prema tematskom kriteriju nesumnjivo pripada ovoj skupini, no vrijedi napomenuti kako je u okvirima epistolarnog žanra ono vrhunski primjer ljubavnoga pisma.

Vol. IX. (Scriptores XX.): Ep. XIX., p. 54-56.; Ep. XXV., p. 68.; Ep. LIII., p. 132-133.; Ep. XLV., p. 158.-160. (tal. j.); Ep. XC., 215-216.; Ep. XCV., p. 222.; Ep. CXV., p. 268-269.; Ep. CXVII., p. 275-277.;

Vol. X. (Scriptores XXV.): Ep. XLI., p. 104-106.; Ep. CI., p. 236-239.; Ep. CXXII., p. 270-272.; Ep. CXXXVII., p. 311.;

Vol. XI. (Scriptores XXVI.): Ep. XXCIII., p. 53-54.; Ep. CVII., p. 192-194.; Ep. CXXVIII., p. 244.;

Vol. XII. (Scriptores XXVII.): Ep. LVIII. (V. b.), p. 301-305.; Ep. LXIII. (XII. b.), p. 309. a zatim se pismo nastavlja na 315. str.; Ep. LXV. (XIII. c.), p. 313.;

Vol. II. (Scriptores IV.): Ep. XXVIII., p. 47-48.; Ep. XXIX., p. 49.;

Vol. II. (Scriptores V.): Ep. XIII., p. 25.; Ep. XXV., p. 51-53.; Ep. XXVI., p. 54-55.; Ep. XXVII., p. 55-57.; Ep. XLIV., p. 93-96. (tal. j.); Ep. LXXIV., p. 268-269.

6. Pisma s različitim drugim osobnim temama

Vol. VI. (Scriptores IX.): Ep. X., p. 19.; Ep. XI., p. 20.; Ep. CXII., p. 256-257.; Ep. CXXIII., p. 289-290.; Ep. CXLIX., p. 348.

Vol. VII. (Scriptores X.): Ep. II. p. 3.; Ep. XXXV., p. 68.;

Vol. IX. (Scriptores XX.): Ep. XLVI., p. 120-121.;

Vol. X. (Scriptores XXV.): Ep. L., 124-125. (tal. j.); Ep. LVI., p. 136-137.; Ep. LVII., p. 137-138.; Ep. CXVI., p. 262-263.;

Vol. XI. (Scriptores XXVI.): Ep. XLV., 97-98.; Ep. CXI., p. 200-201.;

Vol. XII. (Scriptores XXVII.): Ep. VI. p. 211.

7. Prijateljsko-kurtoazna pisma

Vol. VI. (Scriptores IX.): Ep. II., p. 6.; Ep. IV., p. 8-9.; Ep. VI., p. 11-12.; Ep. VII., p. 12-14.; Ep. VIII., p. 14-16.; Ep. XXVI., p. 45-46.; Ep. XXVIII., p. 49-50.; Ep. CXIII., p. 257-258.; Ep. CXXXI., p. 313.

8. Prigodna pisma

a) utješna pisma

Vol. VI. (Scriptores IX.): Ep. XCVI., p. 218-224.; Ep. CXIV., p. 259-263.; Ep. CXLIV., p. 337-338.

b) pisma preporuke

Vol. VI. (Scriptores IX.): Ep. XXX. p. 54-55.; Ep. LV., p. 109-110.; Ep. LVI., p. 110.; Ep. LXXIV., p. 170-171.; Ep. LXXVII., p. 171-172.; Ep. LXXV., p. 172-173.; Ep. LXXXIX., p. 173-175.; Ep. LXXXVI., p. 175-176.; Ep. LXXX., p. 176-177.; Ep. LXXXI., p. 177-178.; Ep. LXXXII., p. 179.; Ep. LXXXIII., p. 180-182.; Ep. C., p. 234-235.; Ep. CV., p. 243-245.;

- Vol. IX. (Scriptores XX.):** Ep. XLIV., p. 115-118.; Ep. XLV., p. 118-119.;
Vol. X. (Scriptores XXV.): Ep. XXI., p. 48-49.; Ep. XXXIX., p. 97-99.; Ep. LII., p. 127-128.; Ep. LXXI., p. 172-173.; Ep. CIII., p. 242-243.;
Vol. XI. (Scriptores XXVI.): Ep. V., p. 13-14.; Ep. XLVIII., p. 88-90.; Ep. LXXXIII., p. 147-148.; Ep. CXVII., p. 215.;
Vol. II. (Scriptores IV.): Ep. LXIX., p. 188-189. (tal. j.);
Vol. II. (Scriptores V.): Ep. XL., p. 87-89.

c) pisma prigovori

- Vol. VI. (Scriptores IX.):** Ep. III., p. 7.; Ep. XXIII., p. 39-40.; Ep. XXXI., p. 56-57.; Ep. XLVII., p. 90-91.; Ep. CXLI., p. 334-335.; Ep. CXLV., p. 339.;
Vol. VII. (Scriptores X.): Ep. V., p. 7.; Ep. XII., p. 20.; Ep. LXVIII., p. 154.;
Vol. X. (Scriptores XXV.): Ep. CXXVIII., p. 293-294.;
Vol. XI. (Scriptores XXVI.): Ep. XVI., p. 32-33.

d) pisma isprike

- Vol. VI. (Scriptores IX.):** Ep. XXIX., p. 50-53.; Ep. XLVIII., p. 92-93.; Ep. CXI., p. 255-256.; Ep. CXVIII., p. 276-279.;
Vol. VII. (Scriptores X.): Ep. LXII., p. 142-144.;
Vol. VIII. (Scriptores XIX.): Ep. CXII., p. 370-373.;
Vol. XI. (Scriptores XXVI.): Ep. XXXV., p. 68-69.

e) pisma molbe

- Vol. VI. (Scriptores IX.):** Ep. V., p. 9-10.; Ep. XLVIII., p. 92-93.; Ep. LVIII., p. 131-132.; Ep. LXVIII., p. 152-153.; Ep. XCIII., p. 212-213.; Ep. XCV., p. 216-218.; Ep. CXLII., p. 335.;
Vol. VII. (Scriptores X.): Ep. VI., p. 7-9.; Ep. LXXXIV., p. 203-205.; Vol. VIII. (Scriptores XIX.): Ep. XIX., p. 67-69.;
Vol. IX. (Scriptores XX.): Ep. CX, p. 252-253.;
Vol. X. (Scriptores XXV.): Ep. CXVIII., p. 265.;
Vol. XI. (Scriptores XXVI.): Ep. XIII., p. 27-28.; Ep. LI., p. 94.; Ep. LXXXVI., p. 152-153.; Ep. XCVIII., p. 175-176.;
Vol. II. (Scriptores IV.): Ep. VII., p. 12-13.;
Vol. II. (Scriptores V.): Ep. XXVIII., p. 58-59.; Ep. XXXIII., p. 72-74.

f) žalbena pisma

- Vol. VI. (Scriptores IX.):** Ep. XXXVIII., p. 70-71.; Ep. CXXXVII., p. 323.; Ep. CXLVI., p. 340-343.; Ep. CXLVII., p. 344-347.;
Vol. VII. (Scriptores X.): Ep. IV., p. 5-6.

g) pisma zahvale

- Vol. VII. (Scriptores X.):** Ep. LIV., p. 146-147.;

Vol. X. (Scriptores XXV.): Ep. XIV., p. 30-31.; Ep. CXLVII., p. 333-334.;

Vol. XI. (Scriptores XXVI.): Ep. LIV., p. 98-100.; Ep. CXXV., p. 237-238.;

Vol. XII. (Scriptores XXVII.): Ep. XI., p. 218.; Ep. XLVII., p. 279.

i) pisma opomene

Vol. X. (Scriptores XXV.): Ep. LXII., p. 143-144.; Ep. CXL., p. 314.;

Vol. XI. (Scriptores XXVI.): Ep. VII., p. 17-18.; Ep. XXXVII., p. 71-72.; Ep. XLVI., p. 85-87.; Ep. LXXXIV., p. 150-152.

j) pisma odvrćanja

Vol. VI. (Scriptores IX.): Ep. CXXXIX., p. 326-328.

9. Ezejistička pisma literarnog sadržaja

Vol. VI. (Scriptores IX.): Ep. LXXXVI., p. 186-195.; Ep. CXXX., p. 306-312.; Ep. CXXXVIII., p. 324-326.;

Vol. VII. (Scriptores X.): Ep. XXII., p. 37-39.; Ep. CVIII., p. 276-287.;

Vol. IX. (Scriptores XX.): Ep. CVI., p. 245-247.

10. Pisma izvještaji društvenopolitičkog sadržaja

Vol. VI. (Scriptores IX.): Ep. XIV., p. 25-26.; Ep. XVI., p. 28.; Ep. XXXIV., p. 62-64.; Ep. XXXV., p. 65-66.; Ep. XLI., p. 75-77.; Ep. XLV., p. 82-84.; Ep. LIV., p. 104-108.; Ep. LVII., p. 111-130.; Ep. LIX., p. 133-135.; Ep. LX., p. 135-136.; Ep. LXII., p. 138-139.; Ep. LXIII., p. 140-141.; Ep. LXIV., p. 141-143.; Ep. LXV., p. 144-148.; Ep. LXVI., p. 148.; Ep. LXVII., p. 149-151.; Ep. LXX., p. 158-160.; Ep. LXXI., p. 161-163.; Ep. LXXIII., p. 168-169.; Ep. CIX., p. 252-253.; Ep. CXXVI., p. 296-298.; Ep. CXXVII., p. 299-301.; Ep. CXXXVI., p. 320-322.;

Vol. VII. (Scriptores X.): Ep. XXXVI., p. 69-70.; Ep. XCII., p. 227-232.;

Vol. VIII. (Scriptores XIX.): Ep. XI., p. 46-47.; Ep. XXXII., p. 103-106.; Ep. LIII., p. 170-175.;

Vol. IX. (Scriptores XX.): Ep. LXXXI., p. 198-199.;

Vol. XII. (Scriptores XXVII.): Ep. LXI. (V.b.), p. 305-308.; Ep. LXXIII. (XXV. b.), p. 332-334.

11. Pisma izvještaji s protuturskom tematikom

Vol. VI. (Scriptores IX.): Ep. XV., p. 27-28.; Ep. XXV., p. 42-44.; Ep. XXXII., p. 58-59.; Ep. XXXIII., p. 60-61.; Ep. LXXXVII., p. 196-199.; Ep. XCIX., p. 231-233.; Ep. CIII., p. 239-241.;

Vol. VII. (Scriptores X.): Ep. XXXIV., p. 66-67.; Ep. XXXIX., p. 75-76.; Ep. XLII., p. 80-83.; Ep. XLIV., p. 87-91.; Ep. LI., p. 114-115.; Ep. LXXIII., p. 166-170.; Ep. LXXIV., p. 171-174.; Ep. LXXI., p. 189-191.; Ep. CIV., p. 263-266.;

Ep. CVII., p. 273-276.; Ep. CXI., p. 297-302.; Ep. CXII., p. 302-304.; Ep. CXIX., p. 323-328.; Ep. CXX., p. 329-333.; Ep. CXXIV., p. 345-347.; Ep. CXXV., p. 347-363.;

Vol. VIII. (Scriptores XIX.): Ep. I., p. 3-13.; Ep. II., p. 14-16.; Ep., XXVI., p. 89-91.; Ep. XXX., p. 100-101.; Ep. XXXVI., p. 113-116.; Ep. LIV., p. 175-176.; Ep. LXXV., p. 252-257.; Ep. LXXXII., p. 278-280.; Ep. LXXXXVI., p. 324-329.; Ep. LXXXXV., p. 330-334.; Ep. LXXXXVII., p. 336-339.; Ep. CXX., p. 392-399.;

Vol. IX. (Scriptores XX.): Ep. LIV., p. 134-137.; Ep. LXXVII., p. 188-190.; Ep. XCII., p. 218-219.; Ep. XCIX., p. 230-233.;

Vol. X. (Scriptores XXV.): Ep. XXX., p. 73-75.; Ep. LXXV., p. 182-184.; Ep. CVI., p. 246-247.; Ep. CXI., p. 253-254.; Ep. CXIV., p. 259-260.; Ep. CXLI., p. 315-322.; Ep. CLX., p. 356-359.;

Vol. XI. (Scriptores XXVI.): Ep. XXIII., p. 45-46.; Ep. XXV., p. 47-48.; Ep. XXVI., p. 48-52.; Ep. LXII., p. 114-115.; Ep. LXXXI., p. 145-146.; Ep. CVIII., p. 196.; Ep. CXXIV., p. 224-233.; Ep. CXLIII., p. 273-274.; Ep. CL., p. 285-286.; Ep. CLXI., p. 305-306.;

Vol. XII. (Scriptores XXVII.): Ep. XXI., p. 228-241.; Ep. LVII. (I. b.), p. 296-300.; Ep. LXXII. (XV. b.), p. 331-332.;

Vol. II. (Scriptores IV.): Ep. V., p. 9-10.; Ep. L., p. 141-142.; Ep. CXX., p. 360-364. (U ovom pismu Vrančić iznosi svoja zapažanja o turskim običajima za vrijeme boravka u Carigradu 1554. godine.);

Scriptores VI.: Ep. XV., p. 65.; Ep. LVIII., p. 248-249.

12. Diplomatska pisma

Vol. VI. (Scriptores IX.): Ep. XLIV., p. 80-82.; Ep. CXXVIII., p. 302-304.;

Vol. VII. (Scriptores X.): Ep. LXXVIII., p. 181-189.; Ep. LXXXI., p. 195-196.; Ep. CXIV., p. 306-309.; Ep. CXVI., p. 312-314.;

Vol. VIII. (Scriptores XIX.): Ep. VI., p. 32-33.; Ep. IX., p. 41-42.; Ep. XVII., p. 63-64.; Ep. XX., p. 69-74.; Ep. XXII., p. 77-78.; Ep. XXIII., p. 79-81.; Ep. XXXIII., p. 106-108.; Ep. XL., p. 125-131.; Ep. XLIX., p. 160-163.; Ep. LXIX., p. 226-228.; Ep. LXXVI., p. 257-261.; Ep. LXXVIII., p. 265-266. (mađ. j.); Ep. XCIX., p. 341-342.; Ep. C., p. 342.; Ep. CI., p. 342-343.; Ep. CXIII., p. 374.; Ep. CXIV., p. 374-381.; Ep. CXV., p. 381-383.; Ep. CXVII., p. 385-389.; Ep. CXVIII., p. 390.;

Vol. IX. (Scriptores XX.): Ep. XII., p. 35-36.; Ep. XXVIII., p. 72-74.; Ep. LVI., p. 140-141.; Ep. LVIII., p. 143.; Ep. LXVI., p. 160-161.; Ep. LXVIII., p. 163-166.; Ep. LXXXII., p. 199-201.; Ep. CXVIII., p. 227-230.; Ep. CXXI., p. 280-281.; Ep. CXXIX., p. 295-296.;

Vol. X. (Scriptores XXV.): Ep. LXXII., p. 174-176.; Ep. LXXXVIII., p. 206-207.; Ep. XCI., p. 214-215.; Ep. XCV., p. 222-223.; Ep. CIV., p. 244-245. (mađ. j.); Ep. CVIII., p. 248-249.; Ep. CX., p. 251-252.; Ep. CXII., p. 255-256.; Ep. CXXXIII., p. 304-306.; Ep. CLXII., p. 361-363.;

Vol. XI . (Scriptores XXVI.): Ep. XXXII., p. 62-65.; Ep. LXV., p. 122-123.; Ep. LXVII., p. 125-126.; Ep. LXVIII., p. 126-127.; Ep. LXX., p. 129-130.; Ep. LXXI., p. 131-132.; Ep. LXXII., p. 133-134.; Ep. LXXIII., p. 134-136.; Ep. LXXV., p. 137-139.; Ep. LXXVIII., p. 141-142.; Ep. LXXIX., p. 142.; Ep. LXXX., p. 143-144.; Ep. LXXXIV., p. 148-149.; Ep. CX., p. 199.; Ep. CXIII., p. 203-204.; Ep. CXXII., p. 221-223.; Ep. CXXIV., p. 234-236.; Ep. CXXXV., p. 255-256.; Ep. CXXXVI., p. 257-258.; Ep. CXXXVIII., p. 264-266.; Ep. CXL., p. 268-269.; Ep. CXXIV., p. 224-233.; Ep. CXLIV., p. 275-276.; Ep. CXLVI., p. 279-280.; Ep. CXLVII., p. 280-281.; Ep. CXLVIII., p. 282-283.; Ep. CXLIX., p. 283-284.; Ep. CLVI., p. 295-296.; Ep. CLX., p. 302-305.; Ep. CLXV., p. 313.;

Vol. XII. (Scriptores XXVII.): Ep. III., p. 96-97.; Ep. XIII. p. 221.; Ep. XIV., p. 222.; Ep. XVII., p. 224-225.; Ep. XX., p. 227.; Ep. XXIV., p. 244-245.; Ep. XXVII., p. 249.; Ep. XXXVIII., p. 263-264.; Ep. XLI., p. 267.; Ep. XLII., p. 268.; Ep. XLVIII., p. 280.; Ep. LXVIII. (XIII. f.), p. 316-318.;

Vol. II. (Scriptores IV.): Ep. VI., p. 11-12.; Ep. VIII., p. 13.; Ep. XXXIII., p. 87-89.

13. Apelativna pisma

Vol. VI. (Scriptores IX.): Ep. LXI., p. 136-137.; Ep. LXXII., p. 163-167.; Ep. CXX., p. 285.;

Vol. VIII. (Scriptores XIX.): Ep., LI., p. 168-169.; Ep. LXII., p. 200-205.; Ep. LXXXXVI., p. 335-336.; Ep. XCVIII., p. 339-341.; Ep. CII., p. 343-345.; Ep. CVI., p. 362.; Ep. CVII., p. 363-365.; Ep. CX., p. 368.; Ep. CXI., p. 369-370.;

Vol. IX. (Scriptores XX.): Ep. I., p. 3.; Ep. III., p. 5-6.; Ep. IX., p. 26., Ep. XXXIX., p. 96-97.; Ep. LV., p. 138-139.; Ep. CXVII., p. 273-274.;

Vol. X. (Scriptores XXV.): Ep. XXIX., p. 71-72.; Ep. XXXI., p. 75-77.; Ep. XLVII., p. 118-120.; Ep. LIII., p. 129-131.; Ep. CXIX., p. 266.; Ep. CXLII., p. 322-323.; Ep. CXLIV., p. 327-328.; Ep. CXLV., p. 328-329.; Ep. CXLVIII., p. 334-340.; Ep. CLXI., p. 360.;

Vol. XI. (Scriptores XXVI.): Ep. LXI., p. 111-114.; Ep. LXXXVI., p. 139-140.; Ep. CIII., p. 183-186.;

Vol. XII. (Scriptores XXVII.): Ep. XXVI., p. 247-248.; Ep. LXXIV (XXVIII. B), p. 334-335.

14. Konvencionalno-kurtoazna pisma kleru

Vol. VII. (Scriptores X.): Ep. XL., p. 76-77.; Ep. LXXVII., p. 180-181.; Ep. XCIV., p. 235-237.;

Vol. VIII. (Scriptores XIX.): Ep. XXXVIII., p. 121-122.; Ep., p. XLIV., p. 142-143.; Ep. LXXXV., p. 285-287.;

Vol. IX (Scriptores XX.): Ep. X., p. 27-28.; Ep. LVII., p. 142. (tal. j.); Ep. C., p. 233-234.;

Vol. X (Scriptores XXV.): Ep. II., p. 11-12.; Ep. XIII., p. 28-30.; Ep. XVIII., p. 36-38. (tal. j.); Ep. XXXV., p. 84-85.;

Vol. XI. (Scriptores XXVI.): Ep. III., p. 8-9.; Ep. XX., p. 40-41.; Ep. XLIX., p. 90.; Ep. LVII., p. 103-104.; Ep. LXXXVII., p. 153-155.; Ep. CVI., p. 190-192.;

Vol. XII. (Scriptores XXVII.): Ep. LX. (XIV. c.), p. 328-329.; Ep. LXXVI. (XXXIII. b.), p. 340-342.;

Vol. II. (Scriptores V.): Ep. XXXII., p. 69-71. (tal. j.);

Segr. Stato, Principi, 27, f. 319., Ep. XXXI/2., p. 191-193.

15. Pisma vezana uz crkvenu upravu (ili matičnu biskupiju)

Vol. VI. (Scriptores IX.): Ep. XLII., p. 77-78.; Ep. LIII., p. 102-103.;

Vol. VII. (Scriptores X.): Ep. LXXV., p. 175-176.; Ep. LXXVI., p. 177-179.; Ep. LXXXV., p. 205-206.; Ep. CVI., p. 272-273.; Ep. CXVII., p. 315-320.;

Vol. VIII. (Scriptores XIX.): Ep. V., p. 19-31.; Ep. XXI., p. 74-77.; Ep. XXIV., p. 82-84.; Ep. XXV., p. 84-88.; Ep. XXVII., p. 91-93.; Ep. XXXIII., p. 111-113.; Ep. XLVI., p. 151-152.; Ep. XLVIII., p. 155-160.; Ep. LVI., p. 182-183.; Ep. LXIII., p. 206-207.; Ep. LXXX., p. 268-272.; Ep. LXXXIX., p. 292-295.; Ep. CIX., p. 367. (mađ. j.); Ep. CXIX., p. 391. (mađ. j.).

Vol. IX. (Scriptores XX.): Ep. II., p. 4. (mađ. j.); Ep. XIII., p. 36-40.; Ep. XVI., p. 49-50.; Ep. XXI., p. 59-61.; Ep. XXVII., p. 70-72.; Ep. XXIX., p. 74-76.; Ep. XXX., p. 76-77.; Ep. XXXI., p. 77-78.; Ep. XXXII., p. 79-81.; Ep. XXXIII., p. 81-82.; Ep. XXXIV., p. 82-83.; Ep. XXXVI., p. 91-92.; Ep. XXXVII., p. 92-93.; Ep. XXXVIII., p. 94-96.; Ep. XL., p. 97-103.; Ep. XLIX., p. 127-128.; Ep. L., p. 129-130.; Ep. LI., p. 130-131.; Ep. LII., p. 131-132.; Ep. LXI., p. 148-151.; Ep. LXII., p. 151-153.; Ep. LXXIX., p. 193-197.; Ep. LXXXVII., p. 207-208.; Ep. XCI., p. 217.; Ep. CXXX., p. 248-249. (tal. j.); Ep. CIX., p. 250-251. (tal. j.); Ep. CXXVI., p. 292-294.; Ep. CXXXIII., p. 303-306.;

Vol. X. (Scriptores XXV.): Ep. X., p. 23-24.; Ep. XI., p. 24-26.; Ep. XXV., p. 54-57.; Ep. XXXIII., p. 79-80.; Ep. XXXIV., p. 81-83.; Ep. XLVI., p. 117-118.; Ep. XLVIII., p. 120-121.; Ep. XLIX., p. 121-124.; Ep. LI., p. 126-127.; Ep. LIV., p. 131-132.; Ep. LV., p. 132-136.; Ep. LVIII., p. 138-139.; Ep. LIX., p. 140-141.; Ep. LX., p. 141-142.; Ep. LXI., p. 142-143.; Ep. LXIV., p. 150-152.; Ep. LXVI., p. 156-158.; Ep. LXVII., p. 159-160.; Ep. LXVIII., p. 161-169.; Ep. LXX., p. 171-172.; Ep. LXXVI., p. 184-185.; Ep. LXXVII., p. 185-186.; Ep. LXXVIII., p. 187.; Ep. LXXXIX., p. 188.-189.; Ep. LXXXI., p. 191-192.; Ep. LXXXII., p. 192-193.; Ep. LXXXIII., p. 193-197.; Ep. LXXXIV., p. 197-198.; Ep. LXXXV., p. 198-199. (tal. j.); Ep. LXXXVI., p. 200-201.; Ep. LXXXIX., p. 208-211.; Ep. XCIII., p. 219-221.; Ep. XCIV., p. 221-222.; Ep. XCVI., p. 223-226.; Ep. XCVIII., p. 227-229.; Ep. XCIX., p. 230-233.; Ep. CII., p. 240-242.; Ep. CVII., p. 247.; Ep. CXV., p. 260-262.; Ep. CXVII., p. 263-264.; Ep. CXXI., p. 268-270.; Ep. CXXXIII., p. 272-273.; Ep. CXXIV., p. 273-275.; Ep. CXXVI., p. 277-291.; Ep. CXXVII., p. 291-292.; Ep. CXXXI., p. 297-300.; Ep. CXXXIV., p. 306-307.; Ep. CXXXV.,

p. 307-308.; Ep. CXXXIX., p. 313-314.; Ep. CXLIII., p. 324-326.; Ep. CXLIX., p. 341-342.; Ep. CLI., p. 343-344.; Ep. CLII., p. 345-346.; Ep. CLIII., p. 346.; Ep. CLIV., p. 347.; Ep. CLV., p. 348-349.; Ep. CLVII., p. 351-354.; Ep. CLIX., p. 355.; Ep. CLXIII., p. 364-366.;

Vol. XI. (Scriptores XXVI.): Ep. II., p. 7-8.; Ep. IV., p. 9-13.; Ep. VI., p. 15-16.; Ep. XII., p. 26.; Ep. XIV., p. 28-30.; Ep. XV., p. 30-32.; Ep. XVII., p. 33-34.; Ep. XVIII., p. 34-35.; Ep. XXIV., p. 46-47.; Ep. XXXIII., p. 66-67.; Ep. XXXIV., p. 67-68.; Ep. XXXVIII., p. 73-74.; Ep. XXXIX., p. 74-77.; Ep. XL., p. 77-78.; Ep. XLII., p. 79-80.; Ep. XLIII., p. 81-82.; Ep. XLVII., p. 87-88.; Ep. LVI., p. 102-103.; Ep. LVIII., p. 104.; Ep. LIX., p. 105-106.; Ep. LXXXVII., p. 140-141.; Ep. XCIII., p. 165-166.; Ep. XCIV., p. 166-167.; Ep. XCV., p. 167-170.; Ep. XCVI., p. 171-172. (mađ. j.); Ep. XCVII., p. 173-175.; Ep. XCIX., p. 176-177.; Ep. CI., p. 179-181.; Ep. CII., p. 181-182.; Ep. CIX., p. 197-198.; Ep. CXII., p. 201-203.; Ep. CXVIII., p. 216-217.; Ep. CXIX., p. 217-218.; Ep. CXX., p. 218-219.; Ep. CXXI., p. 219.-221.; Ep. CXXXIII., p. 252-254.; Ep. CXLI., p. 269-270.; Ep. CLIV., p. 291-292.; Ep. CLXIII., p. 308-311.;

Vol. XII. (Scriptores XXVII.): Ep. XII., p. 219-221.; Ep. XXV., p. 246-247.; Ep. XXXIV., p. 257-258.; Ep. LI., p. 283-284.; Ep. LII., p. 285.; Ep. LXVII. (XIII. e.) p. 318-320.; Ep. LXXX. (XLIX. B.), p. 351.;

Scriptores VI.: Ep. LVII., p. 246-247.

16. Pisma vezana uz probleme s hereticima ili kakav sličan crkveni problem

Vol. VII. (Scriptores X.): Ep. XC., p. 364-365.;

Vol. VIII. (Scriptores XIX.): Ep. XLV., p. 144-151.; Ep. LVIII., p. 186-189.; Ep. LIX., p. 190-193.; Ep. LX., p. 194-197.; Ep. LXI., p. 197-200.; Ep. LXIV., p. 207-210.; Ep. LXXII., p. 240-243.; Ep. LXXIV., p. 249-252.;

Vol. IX. (Scriptores XX.): Ep. LIX., p. 144-145. (tal. j.); Ep. CXX., p. 278-279.;

Vol. X. (Scriptores XXV.): Ep. XLIII., p. 111-112.; Ep. XLIV., p. 112-115.; Ep. XLV., p. 115-116.; Ep. LXIX., p. 169-170.; Ep. XC., p. 211-213.; Ep. XCVII., p. 226-227.; Ep. CXXIX., p. 294-296.; Ep. CXXX., p. 296-297.; Ep. CLVIII., p. 354.;

Vol. XI. (Scriptores XXVI.): Ep. I., p. 3-6.; Ep. XI., p. 24-25.; Ep. XXXI., p. 58-61.; Ep. XLI., p. 78-79.; Ep. XLIV., p. 82-83.; Ep. XLV., p. 83-85.; Ep. LIX., p. 105-106.; Ep. LX., p. 107-111.; Ep. LXIV., p. 118-122.; Ep. CXVI., p. 212-214.; Ep. CXXXIV., p. 254-255.; Ep. CXLV., p. 276-278.

17. Mješovita pisma

Vol. VI. (Scriptores IX.): Ep. XIII., p. 22-24.; Ep. XXVIII., p. 46-48.; Ep. XLIX., p. 94-96.; Ep. LX., p. 135-136.; Ep. LXIX., p. 153-158.; Ep. XCII., p. 210-211.; Ep. XCVII., p. 225-228.; Ep. CVI., p. 246-248.; Ep. CXXV., p. 294-295.

Vol. VII. (Scriptores X.): Ep. XXXIII., p. 63-65.; Ep. XXXVII., p. 71-73.; Ep. XLIII., p. 83-87.; Ep. XLVI., p. 97-102.; Ep. XLVII., p. 102-104.; Ep. XLVIII.,

p. 104-106.; Ep. XLIX., p. 106-109.; Ep. L., p. 109-113.; Ep. LII., p. 115-117.; Ep. LIII., p. 118-122.; Ep. LIV., p. 122-126.; Ep. LVI., p. 127-130.; Ep. LVII., p. 130-132.; Ep. LVIII., p. 132-134.; Ep. LIX., p. 135-137.; Ep. LXI., p. 139-141.; Ep. LXV., p. 147-151.; Ep. LXIX., p. 155-158.; Ep. LXXI., p. 160-162.; Ep. LXXXIII., p. 198-203.; Ep. LXXXVII., p. 210-217.; Ep. LXXXIX., p. 219-221.; Ep. XCV., p. 238-243.; Ep. CIX., p. 287-289.; Ep. CXIII., p. 304-305.; Ep. CXVIII., p. 320-323.; Ep. CXXII., p. 337-341.; Ep. CXXIII., p. 341-344.

Vol. VIII. (Scriptores XIX.): Ep. XII., p. 47-52.; Ep. XIII., p. 52-56.; Ep. XIV., p. 56-58.; Ep. XV., p. 58-60.; Ep. XXIX., p. 96-100.; Ep. XXXVII., p. 116-121.; Ep. XLII., p. 134-137.; Ep. XLIII., p. 138-141.; Ep. LV., p. 177-182.; Ep. LVII., p. 183-186.; Ep. LXIV., p. 210-213.; Ep. LXXIII., p. 243-249.; Ep. LXXVI., p. 261-264.; Ep. LXXXI., p. 273-278.; Ep. CIII., p. 345-354.; Ep. CIV., p. 354-356.;

Vol. IX. (Scriptores XX.): Ep. XXVI., p. 68-70.; Ep. XXXV., p. 84-91.; Ep. LXXVI., p. 181-187. (tal. j.); Ep. LXXX., p. 197-198.; Ep. LXXXV., p. 204-205.; Ep. LXXXVI., p. 205-207.; Ep. LXXXVIII., p. 209-213.; Ep. XCIII., p. 219-220. (tal. j.); Ep. CII., p. 236-238.; Ep. CIII., p. 239-242.; Ep. CIII., p. 239-242.; Ep. CXXIII., p. 284-289.; Ep. CXXV., p. 289-292.; Ep. CXXX., p. 296-298. (tal. j.).

Vol. X (Scriptores XXV.): Ep. XXXVI., p. 86-93.; Ep. XXXVII., p. 93-96.; Ep. XL., p. 99-104. (tal. j.); Ep. XLII., p. 107-111.; Ep. LXIII., p. 144-150.; Ep. LXV., p. 152-155. (tal. j.); Ep. LXXIV., p. 177-182.; Ep. LXXX., p. 190-191. (tal. j.); Ep. LXXXVII., p. 201-206.; Ep. CX., p. 249-251.; Ep. CXIII., p. 256-258.; Ep. CXXV., p. 275-277.; Ep. CXXXII., p. 300-304.; Ep. CXXXVIII., p. 311-312.; Ep. CXLVI., p. 329-332.; Ep. CLVI., p. 349-351.

Vol. XI. (Scriptores XXVI.): Ep. XIX., p. 35-39.; Ep. LXXXIX., p. 156-159.; Ep. CXIV., p. 205-209.; Ep. CXXVI., p. 239-241.; Ep. CXXVII., p. 242-243.; Ep. CLXII., p. 306-308.; Ep. LXIV. (XIII. b.), p. 315. pa str. 311. i 312.;

Vol. XII. (Scriptores XXVII.): Ep. LXII. (IX. B.), p. 310. a zatim se pismo nastavlja na 308. i 309. str.,

Vol. II (Scriptores IV.): Ep. X., p. 17-19.; Ep. XI., p. 20-22.; Ep. XXIX., p. 59-64.; Ep. XXXI., p. 66-69. (tal. j.); Ep. LVIII., p. 171-176.; Ep. LXXXIII., p. 227-229.